

ความหมายของบทเรียนแบบโปรแกรม

คำว่า Programmed Instruction ในภาษาไทยมีคำใช้ต่าง ๆ กัน เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม บทเรียนสำเร็จรูป โปรแกรมการสอน และหนังสือฝึกเรียนด้วยตนเอง เป็นต้น สำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์นี้ใช้คำว่า "บทเรียนแบบโปรแกรม"

ความหมายของบทเรียนแบบโปรแกรมนั้น Encyclopedia of Education ให้คำนิยามไว้ดังนี้

"a reproducible sequence of instructional events designed to produce a measurable and consistent effect on the behavior of each acceptable students".¹

ประทีป สยามชัย² กล่าวว่า บทเรียนแบบโปรแกรมคือบทเรียนที่จัดทำขึ้นโดยอาศัยหลักจิตวิทยาให้เด็กมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ โดยให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้อยู่เสมอ อาจมาในรูปของเครื่องสอน หนังสือสำเร็จรูป หรือหนังสือช่วยสอน ลักษณะเด่นของบทเรียนแบบโปรแกรมคือ นักเรียนเรียนด้วยตนเอง ไม่ต้องให้ครูสอนหรืออธิบายให้ฟัง เด็กอาศัยความสามารถของตนเองในการเรียนบทเรียนนั้นๆ โดยไม่ต้องพึ่งครู

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้สรุปความหมายของบทเรียนแบบโปรแกรมว่า "เป็นวิธีการสอนที่เสนอความรู้ (Information) ให้แก่เรียนเป็นขั้นๆ และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบ พร้อมกับบอกให้นักเรียนทราบว่าปฏิกิริยาของนักเรียนนั้นถูกหรือผิด นอกจากนี้ ยังเปิด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹The Encyclopedia of Education, Vol.7 (The Macmillan Company & The Free Press, 1971), p.241.

²ประทีป สยามชัย, "บทเรียนสำเร็จรูป," เรื่องน่ารู้ในวงการศึกษาศาสตร์, กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, หน้า 80.

โอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับความสามารถ ความสนใจ และพื้นฐานของนักเรียนเกี่ยวกับวิชาที่กำลังเรียนอยู่³

ลักษณะสำคัญของบทเรียนแบบโปรแกรม

เอ็ดเวิร์ด บี ฟราย⁴ ได้กล่าวถึงลักษณะของบทเรียนแบบโปรแกรมไว้ 7 ข้อ ดังนี้

1. เนื้อหาวิชาที่สอนจะถูกแบ่งออกเป็นส่วนย่อยๆ เรียกว่า กรอบ
2. ผู้เรียนจะทำการตอบสนองต่อสิ่งที่เรียนโดยการ เติมคำในช่องว่างหรือเลือก
คำตอบที่ถูกต้อง

3. ผู้เรียนจะทราบใ้ทันทีว่า การตอบสนองของตนนั้นถูกหรือผิด การได้รับคำตอบทันทีจัดว่าเป็นแรงกระตุ้น ถ้าคำตอบถูกจะทำให้ผู้เรียนเกิดความพอใจและเป็นการยั่วยู่ให้อยากทำในขั้นต่อไป ถ้าตอบผิดก็จะให้ทราบว่าผิดอย่างไร และจะตอบให้ถูกต้องอย่างไร

4. กรอบต่างๆจะต้อง เรียงลำดับจากชั้นหนึ่ง ไปยังอีกชั้นหนึ่ง จนถึงจุดมุ่งหมายที่
ต้องการ และต้องมีลักษณะต่อเนื่องกัน

5. การสอนด้วยบทเรียนแบบโปรแกรม จะต้องมีจุดมุ่งหมายที่ทำให้การประเมินผล
ถูกต้องและแม่นยำ

6. การปรับปรุงบทเรียนจะยึดถือการตอบสนองของผู้เรียนเป็นหลัก

7. ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ตามความสามารถของตนเอง

005114

³ชัยยงค์ พรหมวงศ์, คำบรรยายในการสอนวิชา Programmed Instruction

แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.

⁴Edward B. Fry. Op cit., p.29-31.

ประเภทของบทเรียนแบบโปรแกรม

การสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรมมี 2 ประเภท คือ

1. บทเรียนแบบโปรแกรมที่ใช้กับเครื่องสอน (Teaching Machine Program) เป็นบทเรียนที่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์เข้าช่วย มีลักษณะเป็นหีบบรรจุบทเรียนแบบโปรแกรมไว้

2. บทเรียนแบบโปรแกรมรูปตำรา (Programmed Textbook) เป็นหนังสือซึ่งเสนอข้อสนเทศให้ผู้อ่านหาคำตอบ ก่อนจะก้าวต่อไปยังกรอบถัดไป⁵

ประเภทของบทเรียนแบบโปรแกรมายังแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. บทเรียนแบบโปรแกรมชนิดเส้นตรง (Liner Programming) บทเรียนชนิดนี้จะจัดเรียงลำดับชั้น และหน่วยย่อยของบทเรียนตั้งแต่ง่ายไปยาก ผู้เรียนจะต้องเริ่มเรียนจากหน่วยแรกไปตามลำดับจนถึงหน่วยสุดท้ายของบทเรียน จะข้ามหน่วยหนึ่งหน่วยใดไม่ได้ บทเรียนแบบโปรแกรมชนิดนี้ส่วนมากไม่ใช้วิธีเลือกตอบ (Multiple Choice) มักจะใช้วิธีให้ตอบประเภทถูกผิดหรือเติมคำในช่องว่าง ให้โอกาสผู้เรียนได้ตรวจคำตอบที่ถูกต้องในหน่วยย่อยถัดไป⁶

2. บทเรียนแบบโปรแกรมชนิดสาขา (Branching Programming) บทเรียนชนิดนี้จะมีการเรียงลำดับข้อความย่อย โดยอาศัยคำตอบของผู้เรียนเป็นเกณฑ์⁷ และคำนึงถึงระดับสติปัญญาที่แตกต่างกันของผู้เรียน จะได้รับอนุญาตให้ข้ามกรอบบางกรอบที่ไม่จำเป็นไปได้ ส่วนผู้เรียนที่ตอบผิดแสดงว่ายังไม่เข้าใจบทเรียนในกรอบปัญหาใดปัญหาหนึ่ง บทเรียนนี้จะมีกรอบให้ผู้เรียนไปสู่กรอบปัญหาที่จัดไว้ เพื่อปรับปรุงความรู้ความเข้าใจ เป็นพื้นฐานนำไปสู่การตอบปัญหาที่

⁵ ชัยยงค์ พรหมวงศ์, "ประเภทของบทเรียนแบบโปรแกรม," คำบรรยายวิชา Programmed Instruction, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

⁶ วิจิตร ศรีสัจจา, "เทคนิควิทยาทางการศึกษา," ประมวลคำบรรยายในการอบรมครูใหญ่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่วราชอาณาจักร รุ่นที่ 1 (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2514), หน้า 333.

⁷ วิจิตร ศรีสัจจา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 334.

ชนิดนั้นให้ตอบถูกต้องก่อน เมื่อเข้าใจแล้วจึงจะเริ่มกรอบใหม่ต่อไป⁸

หลักจิตวิทยาในการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรม

การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมมีหลักจิตวิทยาที่ค่อนข้างถึง 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีของ
ธอร์นไคค์ และทฤษฎีของสกินเนอร์

ทฤษฎีของธอร์นไคค์ (Edward Lee Thorndike) ทฤษฎีนี้นำมาใช้กับบทเรียนแบบ
โปรแกรมได้ในด้านการเสริมแรงและการจูงใจ ทฤษฎีนี้ประกอบด้วยหลัก 3 ประการคือ

1. กฎแห่งผล (Law of Effect) คือการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (Stimulus) กับการตอบสนอง (Response) ทั้ง 2 สิ่งนี้เชื่อมโยงกันได้ ถ้าเราทำให้เกิดสภาพที่น่าพอใจ คือ ทำให้ผู้เรียนแน่ใจว่าการตอบสนองที่เขาแสดงออกมาถูกต้อง สภาพการณ์จะเกิดขึ้นได้เมื่อเราให้ แรงจูงใจ (Reinforcement) หรือรางวัล (Reward) ในบทเรียนแบบโปรแกรมที่ให้ผู้เรียนทราบ คำตอบที่ถูกต้องทันทีหลังจากที่ผู้เรียนตอบไปแล้ว เพื่อให้ผู้เรียนได้เปรียบเทียบกับคำตอบของตนเอง ก็เป็นไปตามกฎแห่งผลนี้

2. กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercises) คือการกระทำซ้ำๆ ในเรื่องเดียวกัน ทำให้เกิดความชำนาญ ในบทเรียนแบบโปรแกรมจะใช้วิธีให้ผู้เรียนตอบคำถามซ้ำๆ เพื่อเสริมให้มีการ เรียนรู้ที่มั่นคง

3. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) คือการเน้นความสำคัญของการตั้งใจ และการจูงใจในการเรียนรู้ เช่น การเตรียมตัวผู้เรียน การเตรียมบทเรียน ในบทเรียนแบบโปรแกรม ผู้สร้างบทเรียนต้องเตรียมตัวอย่างมาก

ทฤษฎีของสกินเนอร์ (Burrhus Federic Skinner) บทเรียนแบบโปรแกรมอาศัย
หลักจิตวิทยาตามทฤษฎีของสกินเนอร์ ดังนี้

1. เงื่อนไขของการตอบสนอง (Operant Conditioning) พฤติกรรมส่วนใหญ่ของ
มนุษย์ประกอบด้วย การตอบสนองที่แสดงออกมา (Emitted Responses) พฤติกรรมนี้จะเกิดขึ้นก็ครั้ง

⁸ L.M. Stolurow, Teaching by Machine (Washington : United States Government Printing Office, 1961), p.58.

และบ่อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับอัตราการแสดงออกของพฤติกรรม (Operant Rate)

2. การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นสิ่งที่ไปเร้าให้อัตราการกระทำเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ ในบทเรียนแบบโปรแกรมตัวเสริมแรงคือ การให้ผู้เรียนรู้ผลการตอบคำถามของตน ว่าถูกหรือผิด (Knowledge of Results)

3. การคัดรูปพฤติกรรม (Shaping) พฤติกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงเพราะเกิดการเรียนรู้ ประกอบด้วยตัวประกอบที่ยุ่งยากและสลับซับซ้อน บทเรียนแบบโปรแกรมใช้วิธีนำส่วนย่อยต่างๆ มาประกอบกันจนเกิดเป็นการเรียนรู้ได้ในที่สุด โดยค่อยๆ เสริมแรงแต่ละขั้นขึ้นไป เริ่มตั้งแต่ตัวประกอบแรก สู่จนเกิดการสนองตอบในขั้นสุดท้าย

4. หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล ทัศนคติการเรียนรู้กล่าวว่า แต่ละคนมีความแตกต่างกัน บทเรียนแบบโปรแกรมจึงช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสามารถของตน

การนำหลักจิตวิทยา มาช่วยในการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้
พิเชฐ ศรีวรกุล⁹ ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การให้ผู้เรียนรู้ผลความก้าวหน้าของตนเอง นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในการเรียนรู้ เพราะนอกจากจะช่วยผู้เรียนเกิดความรู้สึกว่าตนเองใกล้จุดหมายปลายทางแล้ว ยังจะช่วยให้เขาได้แก้ไขสิ่งบกพร่องได้ในทันทีที่ทำได้ จะได้ไม่จำกัด ดังนั้นคุณสมบัติประการหนึ่งของบทเรียนแบบโปรแกรมจึงต้องมีค่าเฉลยไว้ให้

2. การให้รางวัล หมายถึงการสร้างความพึงพอใจให้เกิดแก่ผู้เรียน อาจเป็นคำชมเชย ซึ่งเขียนไว้ในบทเรียน หรือการเรียงลำดับการสอนจากง่ายไปหายากทีละขั้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนตอบถูกเป็นส่วนใหญ่ การตอบถูกเป็นรางวัลซึ่งเป็นกำลังใจให้ผู้เรียนเรียนต่อไปเรื่อยๆ

3. การทำโทษ การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมใช้วิธีนี้ม่น้อยมาก เพราะไม่มีผลดีเท่ากับ การให้รางวัล การทำโทษในที่นี้ก็เป็นเพียงไม่ให้คำชมเชย หรือเมื่อผู้เรียนตอบผิดก็ให้ย้อนกลับไปดูเนื้อหาเก่าอีก

⁹พิเชฐ ศรีวรกุล, "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมเรื่อง "การเปลี่ยนสถานะของสสาร" สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่เจ็ด" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 26.

4. เพื่อเป็นการเสริมให้เกิดความต้องการจะเรียน ซึ่งคล้ายกับการให้รางวัล ผู้สร้างบทเรียนต้องมีกระวังในการสร้าง ต้องให้ผู้เรียนทำถูกเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้เขาเกิดความต้องการที่จะเรียน

หลักการเขียนบทเรียนแบบโปรแกรม

เปเร็อง กุมุท¹⁰ ให้หลักการพิจารณาการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรม ดังนี้

1. องค์ประกอบของเนื้อหา คือ

ก. เนื้อหาในวิชานั้นไม่เปลี่ยนแปลงบ่อย

ข. เนื้อหาส่วนนั้นต้องเป็นหลักสำคัญคือ เป็นสิ่งที่นักเรียนต้องรู้อยู่ตลอดเวลา

2. บทเรียนที่จะสร้างไม่มีผู้สร้างไว้

3. สามารถสร้างให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดได้

4. บทเรียนจะช่วยลดภาระของครูได้

5. ทำให้ถูกต้องตามหลักวิชาการได้

6. ผลที่ได้คุ้มกับการลงทุน

7. จำนวนผู้ใช้บทเรียนจะทำให้คุ้มทุน

8. บทเรียนจะช่วยลดเวลาในการเรียนและการฝึก

9. บทเรียนที่สร้างขึ้นใช้วัดผลได้ตามที่ต้องการ

เมื่อเลือกเนื้อหาที่จะทำบทเรียนแบบโปรแกรมแล้ว ผู้เขียนต้องศึกษาหลักสูตร วิเคราะห์บทเรียนอย่างละเอียด ศึกษาเกี่ยวกับตัวผู้เรียน เช่น อายุ ความสามารถในการเรียน ความรู้พื้นฐาน และพื้นฐานทางสังคมของผู้เรียน

ก่อนเขียนบทเรียนต้องตั้งความมุ่งหมายทั่วไป และความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมแล้วจึงเขียนบทเรียน การเขียนบทเรียนนี้ เออเนสต์ ฮาร์ ฮิลการ์ด (Ernest R. Hilgard)¹¹ แนะนำว่า

¹⁰ เปเร็อง กุมุท, เรื่องเกม, หน้า 12-15.

¹¹

Ernest R. Hilgard, Introduction to Psychology (3d ed.;

New York Harcourt Barace and World, Inc., 1962), p.32.

การจัดลำดับเนื้อหาเป็นสิ่งสำคัญของการเรียนการสอนแบบโปรแกรม บทเรียนจะต้องมีการจัดลำดับเนื้อหาวิชาที่สมบูรณ์จึงจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาในบทเรียน และช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตอบปัญหาในบทเรียนได้อย่างเข้าใจ

หลักปฏิบัติซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในบรรดาผู้เชี่ยวชาญในการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมนั้น บูเกลสกี (B.R. Bugelski)¹² กล่าวไว้ว่ามี 5 ประการคือ

1. ไม่มีการจำกัดเวลาของผู้เรียน การเรียนดำเนินไปตามอัตราความสามารถของตน
2. ผู้เรียนถูกกระตุ้นให้คิดคำตอบแล้วเขียนคำตอบได้
3. การเสริมแรงนั้นให้เป็นอย่างทันที เพื่อผู้เรียนจะได้ทราบว่าตนทำถูกหรือผิด
4. การเรียนรู้ดำเนินไปที่ละน้อยๆทีละขั้น และมีการย้ำ ทบทวน และทดสอบตนเอง
5. การบันทึกคำตอบจะทำให้สามารถตรวจสอบประสิทธิภาพของกรอบแต่ละกรอบในบทเรียนได้

เป็รื่อง กุญท์¹³ ได้กล่าวถึงเทคนิคการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมชนิดนี้ที่เรียกว่า รัยัคคอบคัวยคณเณง (The Constructed Response Frame Sequence) ด้วัังนี้

เทคนิคแบบนักเรียนตอบด้วยตนเอง เป็นบทเรียนที่สร้างโดยใช้เทคนิคที่มีลักษณะเป็นรูปประโยคไม่เต็มความ นักเรียนจะต้องเขียนคำตอบด้วยตนเอง โดยนำความรู้ที่ได้จากกรอบต่างๆมาตอบ การตอบอาจตอบเป็นคำหรือข้อความ หรืออาจวาดเป็นรูปภาพ หรือไดอะแกรม (Diagram) หรือให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมองเห็นได้โดยใช้ความรู้ความสามารถที่ได้มาจากบทเรียน บทเรียนแบบนี้ประกอบด้วยกรอบต่างๆ ดังนี้

1. กรอบตั้งต้น (Set Frame) คือกรอบใดๆก็ตามที่มีอยู่ก่อนหนึ่ง ให้นักเรียนสร้างการสนองตอบลงไป การสนองตอบจะเป็นอะไรนั้น นักเรียนสามารถหาได้จากข้อมูลในกรอบเดียวกัน นักเรียนไม่จำเป็นต้องมีความรู้สำหรับจะใช้ตอบมาก่อน

¹²บี อาร บูเกลสกี, จิตวิทยาการเรียนรู้อยู่กับการสอน แปลจาก The Psychology of Learning Applied to Teaching โดย สมควร อภัยพันธ์ (พระนคร: โรงพิมพ์ของสภาสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), หน้า 233-274.

¹³เป็รื่อง กุญท์, เรื่องเกม, หน้า 49-71.

2. กรอบฝึกหัด(Practice Frame) เป็นกรอบที่นักเรียนได้ใช้ฝึกหัดเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนมาแล้วจากกรอบตั้งต้น หลักสำคัญของกรอบนี้คือจะต้องให้นักเรียนได้ฝึกหัดเฉพาะสิ่งที่เขาได้เรียนมาจากกรอบตั้งต้นเท่านั้น ให้นำความคิดรวบยอด(Concept) อื่นๆมาใส่ฝึกหัดเป็นอันขาด

3. กรอบส่งท้าย(Terminal Frame) กรอบนี้ผู้เรียนจะต้องรวบรวมความรู้ที่ได้มาจากกรอบอื่นๆ แล้วเขียนตอบสนองออกมาเอง ผู้เรียนจะพบว่ามีการชี้ของ (Prompts) ไวบ้าง หรือไม่มีเลย

4. กรอบรองกรอบส่งท้าย(Sub-Terminal Frame) คือกรอบทั้งหลายที่จะพาไปสู่กรอบส่งท้าย เป็นกรอบที่ให้ความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้เรียน เพื่อว่าผู้เรียนจะได้สนองตอบในกรอบส่งท้ายได้ถูกต้อง กรอบรองกรอบส่งท้ายกรอบแรกจะมีความรู้บางส่วนหนึ่ง ที่จะนำไปใช้ในกรอบส่งท้าย กรอบรองกรอบส่งท้ายที่อยู่ถัดๆไป จะสะสมความรู้เพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งผู้เรียนบรรลุถึงขั้นความสามารถที่จะตอบสนองในกรอบส่งท้ายได้อย่างถูกต้อง

กรอบทั้งสี่จะต้องติดตามค้ำยันหรือเฉลยทุกครั้ง เทคนิคนี้จะมีการแนะนำแนวทางให้ผู้เรียนตอบสนอง โดยใช้เครื่องชี้ทาง (Cues) หรือวิธีการปูพื้น วิธีการนี้จะใช้ได้กับกรอบตั้งต้นและกรอบฝึกหัดเท่านั้น เพื่อให้ให้นักเรียนมองเห็นช่องทางในการสร้างคำตอบในกรอบส่งท้าย จะไม่มีการชี้ช่องทางให้แก่ผู้ตอบ เทคนิคนี้มีข้อคำนึงและข้อควรหลีกเลี่ยง ดังต่อไปนี้

1. ช่องว่างสำหรับให้ผู้เรียนตอบสนอง ควรอยู่ท้ายข้อความภายในกรอบ
2. ควรหลีกเลี่ยงการปูพื้นคำตอบติดๆกัน คือใช้คำๆเดียวกันเป็นคำตอบตอบติดต่อกันไปโดยไม่ขาดสาย
3. กรอบๆหนึ่ง ควรมีความคิดเดียว

หลักในการดำเนินการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรม¹⁴

1. พิจารณาหัวข้อ (Topic) การเขียนโปรแกรมจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับ

¹⁴ สุวรรณา เอมประคิษฐ์, "การศึกษาเรื่องบทเรียนสำเร็จรูป," รายงานประกอบวิชา Individual Study แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511, หน้า 17-18.

กับหัวข้อด้วย จากการวิจัยปรากฏว่า เนื้อหาที่เหมาะสมแก่การเขียนบทเรียนแบบโปรแกรมได้แก่ เนื้อหาวิชาที่ตายตัว ไม่มีกรณีกำกวม (Ambiguous) เช่นคณิตศาสตร์ วิชาช่าง ไวยากรณ์ แต่ก็ไม่อาจเขียนไม่ได้ทุกเนื้อหา จึงต้องพิจารณาความเหมาะสมอย่างละเอียด

2. พิจารณาผู้เรียน (Learner) คำนึงดูว่า เป็นใคร อายุเท่าใด พื้นฐานความรู้ และประสบการณ์เดิมมีเท่าใด ซึ่งอาจทำให้ใ้บทเรียนที่ผู้เรียนได้เรียนด้วยตนเองตามความสามารถตามวัตถุประสงค์

3. ตั้งจุดมุ่งหมาย (Objectives) ว่าต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง และมีความสามารถประการใดบ้าง

4. เขียนกรอบ (Frame) ตามเนื้อหาที่แบ่งไว้ หลักการเขียนก็คือ สอนและทดสอบ

5. ทดลองเพื่อแก้ไข (Edition) เมื่อร่างแล้ว ก็นำไปให้บรรณาธิการตรวจและทดสอบกับนักเรียนตามระดับชั้นที่กำหนดไว้ แล้วสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิด จกรวบรวมปัญหาเพื่อวิเคราะห์และแก้ไข ทดลองก็ทดลองกับนักเรียนกลุ่มใหญ่ขึ้น จนกระทั่งนักเรียนทำผิดน้อยที่สุด แล้วพิมพ์ไว้เป็นมาตรฐาน

บุคคลากรในการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรม

ในการสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมที่ดีนั้น จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะฝ่าย สุวีริย์ สุวรรณศรี¹⁵ ได้กล่าวถึงผู้ร่วมงานสาขาต่างๆไว้ดังนี้

1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชา (Content Specialist) บุคคลากรผู้ทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดหรือเขียนเนื้อหา ถ้าเป็นครูก็ยิ่งดี เพราะจะได้รู้ถึงวิธีสอนหรือรู้จักจุดอ่อนของนักเรียนในเนื้อหาตอนนั้นๆด้วย และจะต้องเป็นผู้รู้เรื่องหลักสูตรเป็นอย่างดี

2. ผู้เขียนบทเรียน (Programmer) คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการเขียนบทเรียน

¹⁵ สุวีริย์ สุวรรณศรี, "โปรแกรมการสอน," คำบรรยายประกอบวิชา Seminar in Audio-Visual Communication แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513 (อัครสำเนา).

แบบโปรแกรมเป็นอย่างดี ผู้จะนำเนื้อหาที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชา มาเขียนเป็น
กรอบตามลำดับชั้น ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชาหรือผู้เขียนบทเรียน อาจเป็นคนที่เกี่ยวข้องกันได้
แต่ควรมีสลักษณะดังนี้ คือ

ก. เคยเป็นครู

ข. เป็นผู้มีความชำนาญในการสอน

ค. ควรเป็นนักอักษรศาสตร์ คือใช้ภาษาได้ดี เพราะภาษาที่ใช้เขียนต้องกระชับรัด
อ่านเข้าใจง่าย

3. ช่างเขียน (Artist) บางครั้งในบทเรียนจำเป็นต้องมีรูปภาพประกอบด้วย ช่าง
เขียนจึงเข้ามามีส่วนในการสร้างบทเรียน

4. บรรณาธิการ (Editor) จะเป็นผู้ตรวจและสั่งแก้ไข ถ้าเห็นส่วนใดส่วนหนึ่งของ
บทเรียนบกพร่อง ดังนั้นบรรณาธิการจะต้องเป็นคนที่มีความสามารถรู้หลักการเขียน รู้จักผู้เรียน
รวมทั้งหลักสูตรด้วย

การเขียนจุดมุ่งหมายของบทเรียนแบบโปรแกรม

ในการสอนโดยทั่วไป ผู้สอนต้องตั้งความมุ่งหมายของบทเรียนก่อน แล้วจึงดำเนินการสอน
เพื่อให้บรรลุตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ความมุ่งหมายชัดเจนเพียงใด การนำไปปฏิบัติก็สะดวกขึ้น
เพียงนั้น

จุดมุ่งหมายคือความต้องการซึ่งรู้กันดีโดยอาศัยข้อความที่บรรยายถึงความเปลี่ยนแปลง
ในตัวผู้เรียน เป็นข้อความที่บ่งว่าเมื่อได้รับประสบการณ์การเรียนนั้นๆแล้ว ผู้เรียนจะ
เป็นเช่นใด จุดมุ่งหมายนี้เป็นข้อความบรรยายแบบแผนของพฤติกรรม (การกระทำ) ที่
เราต้องการให้ผู้เรียนแสดงออกมา¹⁶

เราอาจแบ่งความมุ่งหมายของบทเรียนแบบโปรแกรมได้เป็น 2 ชั้น ดังนี้

¹⁶ เบื้อง กุมท, การตั้งจุดมุ่งหมายในการสอน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสยาม,
2517), หน้า 3.

1. ความมุ่งหมายทั่วไป ซึ่งเป็นความมุ่งหมายกว้างๆในบทเรียน
2. ความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ซึ่งระบุออกมาเป็นการกระทำของนักเรียนที่ครูสามารถสังเกตเห็นได้และวัดได้ เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ครูผู้สอนได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น เพราะครูได้ทราบแน่ชัดว่าจะสอนให้เกิดผลแก่นักเรียนได้อย่างไรบ้าง¹⁷

การเขียนความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ต้องใช้ถ้อยคำที่รัดกุม ชัดเจน มีความหมายแคบ ไม่ใช้คำที่แปลได้หลายความหมาย

ตัวอย่างการใช้คำต่อไปนี้ คำทางคานขามมือคือคำที่ไม่ควรใช้ในการตั้งความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เพราะมีความหมายกว้าง อาจตีความหมายได้หลายอย่างและมีระดับต่างกัน ส่วนคำทางคานขวามือคือคำที่ควรใช้ในการตั้งความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม

<u>คำที่มีความหมายกว้าง</u>	<u>คำที่มีความหมายแคบ</u>
ให้รู้	ให้เขียน
ให้เข้าใจ	ให้ระบุความแตกต่าง
ให้เข้าใจอย่างแท้จริง	ให้วิเคราะห์
ให้ซาบซึ้ง	ให้ท่องจำได้
ให้ซาบซึ้งอย่างเต็มที่	ให้เปรียบเทียบ
ให้จับความสำคัญของ...	ให้แจ้งรายการ
ให้เพลิดเพลิน	ให้แก้(ปัญหา)
ให้เชื่อ	ให้ชี้ให้เห็น
ให้มีความศรัทธาใน	ให้สร้าง(สรุป) (เป็นกฎ ฯลฯ) ¹⁸

¹⁷ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, "ความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมในการสอนหลักภาษา," เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาภาษาไทยในการอบรมครูภาษาไทยของโครงการ ค.ม.ภ., หน้า 1.

¹⁸ เปื้อง คุ่มท, เรื่องเดิม, หน้า 11.

นอกจากการพิจารณาเลือกใช้โดยคำที่มีความหมายแคบแล้ว การตั้งความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมยังต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์บางประการ ซึ่ง เมเกอร์ (Robert F. Mager)¹⁹ กล่าวไว้ดังนี้คือ

1. พฤติกรรมที่คาดหวังว่านักเรียนจะสามารถแสดงออกมาได้เมื่อเรียนจบตอนหนึ่งๆแล้ว
2. พฤติกรรมนั้นๆนักเรียนสามารถแสดงออกมาได้ในสถานการณ์อย่างไร
3. เกณฑ์กำหนดพฤติกรรมที่ยอมรับเพื่อแสดงว่าพฤติกรรมตามที่ครูคาดหวังจะให้เกิดขึ้นกับนักเรียนควรอยู่ในระดับใด และมีผลสำเร็จต่ำสุดแค่ไหน

การเขียนความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมยากกว่าการเขียนความมุ่งหมายทั่วไป แต่ก็มีประโยชน์มาก กล่าวคือ

1. ช่วยให้ครูเตรียมการสอนได้ง่ายขึ้น
2. ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายได้ง่ายขึ้น
3. ช่วยในการประเมินผลการเรียนการสอน
4. ในกรณีที่ขาดครู ครูคนอื่นก็สามารถเข้าสอนแทนได้ เพราะมีความมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมเป็นสื่อความเข้าใจ
5. เป็นสื่อความเข้าใจในด้านการเรียนการสอนระหว่างผู้บริหารกับครูที่สอน หรือโรงเรียนกับผู้ปกครอง

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

การวิจัยในต่างประเทศ

ในต่างประเทศ ได้มีนักการศึกษาหลายท่านสนใจเกี่ยวกับบทเรียนแบบโปรแกรมได้ทำการ

ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏผลว่าบทเรียนแบบโปรแกรมสามารถนำไปใช้ช่วยในการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

ในค.ศ.1962 รีต และ เฮย์แมน²⁰ (Jerry E.Reed and John L.Hayman) ได้ทดลองใช้บทเรียนแบบโปรแกรมชื่อ "English 2600"สอนภาษาอังกฤษแก่นักเรียนชั้น 10 จำนวน 25 คน ผลปรากฏว่า โดยทั่วไปแล้ว คะแนนของนักเรียนกลุ่มที่เรียนจากบทเรียนแบบโปรแกรมและกลุ่มที่เรียนจากครูตามปกติ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่านักเรียนที่มีระดับความสามารถสูงกว่าปกติ ซึ่งเรียนจากบทเรียนแบบโปรแกรม จะทำคะแนนได้ดีกว่านักเรียนที่มีความสามารถอยู่ในระดับเดียวกันที่เรียนจากครูอย่างมีนัยสำคัญ แต่นักเรียนที่มีความสามารถต่ำกว่าปกติที่เรียนจากครูจะทำคะแนนได้ดีกว่านักเรียนที่มีความสามารถระดับเดียวกันที่เรียนจากบทเรียนแบบโปรแกรม ส่วนนักเรียนที่มีความสามารถปานกลาง คะแนนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ในปีเดียวกัน บราวน์ เจอรา²¹ (Robert O.Brown Jr.) ได้ทำการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบผลการสอนด้วยบทเรียนแบบโปรแกรมกับการสอนของครู โดยใช้แบบเรียนธรรมดาว่าจะแตกต่างกันหรือไม่ โดยใช้ประชากรจากโรงเรียน 7 แห่งเป็นนักเรียนเกรด 8-9 บทเรียนที่นำมาใช้สอนเป็นบทเรียนแบบโปรแกรมชนิดสั้นตรง ซึ่งจัดทำขึ้นโดย The University of Illinois Committee on School Mathematics ผลการทดสอบความสามารถทางคณิตศาสตร์ ปรากฏว่านักเรียนกลุ่มที่เรียนจากครู โดยมีบทเรียนแบบโปรแกรมประกอบ ได้ผลดีกว่ากลุ่มที่เรียนจากครู โดยวิธีบรรยายทุกประการอย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยได้

²⁰Jerry E.Reed and John L.Hayman, "An Experiment Involving Use of English 2600, An Automated Instruction Text." in Journal of Educational Research, No.2 (July, 1962), p.180-184.

²¹Robert O.Brown Jr., "A Comparison Test of Test Score of Students Using Programmed Instructional Materials," The Research on Programmed Instruction (Washington : United States, Government Printing Office, 1964), p.26.

กล่าวเสริมว่า กลุ่มที่เรียนโดยมีบทเรียนแบบโปรแกรมประกอบ ไม่มีผู้ใดสอบตกเลย

ในปีค.ศ. 1963 บาร์คัส, เฮย์แมน และ จอห์นสัน²² (Delbert Barcus Johnson, Hayman and James T. Johnson) ได้ทดลองใช้บทเรียนแบบโปรแกรม 2,200 ข้อ สอนการอ่านการเขียนภาษาสเปนเบื้องต้นแก่นักเรียนในชั้น 6 จำนวน 600 คน ผลปรากฏว่าระยะเวลาที่ใช้ในการเรียนบทเรียนแบบโปรแกรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ถึงแม้ผลจากการทดลองในภาคแรก นักเรียนที่เรียนจากบทเรียนแบบโปรแกรมทั้งที่ใช้และไม่ใช้เครื่องสอนได้คะแนนน้อยกว่านักเรียนที่เรียนจากครูอย่างมีนัยสำคัญ แต่ในภาคที่สองคะแนนของนักเรียนที่เรียนจากบทเรียนแบบโปรแกรมที่ไม่ต้องใช้เครื่องสอนกับนักเรียนที่เรียนจากครูไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่นักเรียนที่เรียนจากบทเรียนแบบโปรแกรมที่ใช้เครื่องสอนทำคะแนนได้ดีกว่านักเรียนในกลุ่มอื่นอย่างมีนัยสำคัญ

ในปีค.ศ. 1965 มีโคครอฟ²³ (B.A. Meadowcroft) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบวิธีสอน 2 วิธีที่ใช้บทเรียนแบบโปรแกรม" โดยวิธีแรกใช้บทเรียนแบบโปรแกรมสอนวิชาคณิตศาสตร์เป็นเวลา 70% ของเวลาเรียนทั้งหมด เวลาที่เหลือครูใช้วิธีสอนตามปกติ ส่วนวิธีที่สองใช้ครูสอนโดยตลอด และให้นักเรียนทำบทเรียนแบบโปรแกรมเป็นการบ้าน ผลปรากฏว่าวิธีแรกได้ผลดีกว่าวิธีที่สอง คือพวกที่มีความสามารถระดับกลาง และพวกเรียนช้าได้คะแนนเฉลี่ยดีกว่ากลุ่มสอง

ในด้านการแต่งคำประพันธ์ยังไม่พบว่า มีการทดลองสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม แต่เป็นที่น่ายินดีว่า ได้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการสอนการแต่งคำประพันธ์หลายเรื่องคือ

²² Delbert Barcus, John L. Hayman, and James T. Johnson, "Programming Instruction in Elementary Spanish," Phi Delta Kappan, 1963, p. 269-272.

²³ B.A. Meadowcroft, "Comparison of Two Methods of Using Programmed Learning," A-V Communication Review, 15 (Summer, 1967), p. 186.

เรื่องการเรียนการสอนวรรณคดีในประเทศที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งมีผู้สอนที่มีไ้เป็นชาวต่างประเทศสอนคำประพันธ์ เรื่องนี้ ไบรเทินสไตน์²⁴ (Breitenstein) ได้ศึกษาเมื่อค.ศ. 1969 พบว่า ครูผู้สอนเป็นจำนวนมากประสบความยุ่งยากในการสอนวรรณคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคำประพันธ์ เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับภาษา ไม่ชอบคำประพันธ์ สอนหนักไปทางภาษาศาสตร์ อ่านคำประพันธ์ได้ไม่ดีไม่ไพเราะ และชอบแปลให้นักเรียนฟัง

นักการศึกษาผู้หนึ่งได้เสนอแนะวิธีสอนคำประพันธ์ว่า โครงสร้างของคำประพันธ์จัดไว้ว่าเป็นวรรณคดีประเภทหนึ่งซึ่งผิดไปจากธรรมดา เนื่องจากต้องมีสัมผัส จังหวะ เสียงหนักเบา ผสานไปกับอารมณ์และความนึกคิดของผู้ประพันธ์แล้วถ่ายทอดออกมาทางภาษาจากลักษณะพิเศษของคำประพันธ์ต่างๆนี้ ผู้ศึกษาคำประพันธ์ต้องเข้าใจความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางไวยากรณ์เช่น ประธาน กริยา กรรม ในประโยคควย ที่กล่าวมานี้เป็นข้อเสนอแนะของ ไอฟส์ ซัมเมอร์²⁵ (Ives Summer) ซึ่งตรงกับความคิดของ ฟรานซิส คัมบลิว เนลสัน²⁶ (Francis W. Nelson) ที่ว่า ผู้อ่านต้องเข้าใจว่าโดยคำในบทประพันธ์มีความสัมพันธ์กันอย่างไรในรูปประโยคก่อนที่จะตีความหมายของคำประพันธ์นั้นๆ

²⁴ Breitenstein, "How to Start Reading Poetry in Class,"

English Language Teaching (May, 1969), p.283-A.

²⁵ Ives Summer, "Grammatical Analysis and Literary Criticism,"

Introductory Reading on Language (Wallace R. Anderson and Norman C. Stageberg, Holt Rinehart and Winston, Inc., 1970), p.240.

²⁶ Francis W. Nelson, "Syntax and Literary Interpretation,"

Introductory Reading on Language (Wallace R. Anderson and Norman C. Stageberg, Holt Rinehart and Winston, Inc., 1970), p.258.

ในด้านการวัดผลการวิจารณ์ผลงานที่นักเรียนทำแล้วก็ได้มีผู้ศึกษาเช่นกัน

โทมัส คาร์รอล กี้²⁷ (Thomas Carroll Gee) ได้วิจัยเพื่อศึกษาว่า การวิจารณ์งานเขียนของนักเรียนโดยใช้วิธีต่างๆจะมีผลต่อปริมาณและคุณภาพของการเขียนและต่อทัศนคติที่มีต่อการเขียนหรือไม่ เขาทดลองโดยใช้การวิจารณ์ 3 แบบ คือ การชมเชย (praise) การวิจารณ์ชอบกพรอง (negative criticism) และการไม่เขียนคำวิจารณ์เลย (no-comment) กับนักเรียนระดับมัธยมจากโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งในรัฐเท็กซัส (Texas) ซึ่งแบ่งกลุ่มตามระดับความสามารถเป็น 3 กลุ่ม คือ เก่ง ปานกลาง อ่อน โดยใช้ The California Short-Form Test of Mental Maturity ผลการวิจัยมีดังนี้

1. แบบของการวิจารณ์งานเขียนมีผลต่อปริมาณงานเขียนของนักเรียน และมีผลต่อนักเรียนกลุ่มเก่งมากกว่ากลุ่มปานกลาง และกลุ่มอ่อน
2. แบบของการวิจารณ์ไม่ทำให้ปริมาณและคุณภาพของงานเขียน และทัศนคติที่มีต่อการเขียนของเพศชายและเพศหญิงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
3. การวิจารณ์งานเขียนแบบชมเชย (praise) มีประสิทธิภาพในการสร้างทัศนคติที่ดี (positive attitude) ต่อการเขียนได้มากกว่าการวิจารณ์อีก 2 วิธี

ส่วนวิชาการรณคดีนั้น โฟลีย์²⁸ (Joseph P. Foley) ได้ศึกษาเรื่องความแตกต่างของคำทอมข้อสอบวรรณคดีของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ในมหาวิทยาลัยบอสตันที่เรียนวิชาการรณคดีอังกฤษ (British Literature) เมื่อ ค.ศ. 1971 โดยให้ทอมปากเปล่าและเขียนทอม ใช้เวลาสอบ

27

Thomas Carroll Gee, "The Effect of Written Comment on Expository Composition," Dissertation Abstracts International, 31 (January, 1971), p. 3412-A.

28

Joseph P. Foley, "A Comparison of Oral and Written in a Literature Examination," Dissertation Abstracts International, (October, 1971), p. 1977-A.

1 ชั่วโมง ข้อสอบนี้ให้นักศึกษาวิชาวรรณคดีชั้นๆ 1 บท เขาแบ่งนักศึกษาเป็น 2 กลุ่มๆหนึ่งมี 47 คน ให้เขียนคำตอบในกระดาษ อีกกลุ่มหนึ่งมี 50 คน ให้บันทึกเสียงคำตอบของตนลงในเครื่องบันทึกเสียงในห้องปฏิบัติการภาษาอังกฤษ แล้วเอาคำตอบมาวิเคราะห์ทุกคำ คำให้การใช้ศัพท์ แบบของการตอบและเนื้อหา ผลการวิจัยปรากฏว่า การให้ตอบปากเปล่าสามารถทำให้ผู้ตอบแสดงความ คิดเห็น วิเคราะห์ทั้งทางด้านรูปแบบและเนื้อหาเรื่องราวต่างๆได้มากกว่าการให้เขียนตอบ ทั้งนี้รวมไป ถึงการใช้ศัพท์ซึ่งมีสัดส่วนแตกต่างกันด้วย

การทดลองสอนกวีนิพนธ์ (Poetry) ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของแฟมบราฟ เดล²⁹ (Fambrough Del) ในค.ศ. 1972 ก็น่าสนใจกวีนิพนธ์ที่นำมาสอน เป็นกวีนิพนธ์ที่แต่งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เขาทดลองสอน 2 ภาคเรียน ภาคเรียนแรกเป็นการสอนแบบทั่วไป ภาคเรียนหลังสอน โดยวิธีเปรียบเทียบกวีนิพนธ์ให้เห็น เปิดโอกาสให้นักเรียนที่สนใจกวีนิพนธ์ที่ใดโดยเฉพาะ ได้ศึกษา อย่างลึกซึ้งตามต้องการ และให้เขียนวิจารณ์กวีนิพนธ์ยาวๆ 2 บทของนักกวี 2 ท่าน ปรากฏว่า การสอนแบบวิธีหลังได้ผลดีที่สุด

นักการศึกษาบางท่านเสนอว่า การสอนกวีนิพนธ์จะต้องให้สัมพันธ์กับประสบการณ์ของ นักเรียน สิ่งจำเป็นประการแรกในการเลือกบทกวีนิพนธ์ให้เหมาะสมกับชั้นเรียนคือ ควรเป็นเรื่องที่อยู่ในประสบการณ์ของนักเรียน หรืออย่างน้อยที่สุดครูจะนำเข้ามาสู่ประสบการณ์ของนักเรียนได้³⁰

29

Fambrough Del, "Teaching Nineteenth Century Poetry in a High School English Classes," Research in Education, 7 (May, 1972), p.104.

30

Baird Alexander, "The Treatment of Poetry," English Language Teaching, 23 (January, 1969), p.166-173.

ในปีค.ศ.1970 ได้มีการศึกษาเรื่องโคลงสี่สุภาพโดยตรง โดยนักศึกษาไทยแห่งมหาวิทยาลัยจอร์เจีย (Georgia) 8 คน ได้ศึกษาเรื่องการใช้คำพ้องเพื่อยในการเขียนภาษาไทย โดยนักศึกษา 4 คน ศึกษาจากบทประพันธ์ต่างๆ ในหนังสือพิมพ์รวม 20 เรื่อง อีก 4 คนศึกษาจากโคลงสี่สุภาพ พบว่า บทประพันธ์ในหนังสือพิมพ์ใช้คำพ้องเพื่อยถึง 82 % (ภาษาอังกฤษใช้คำพ้องเพื่อยประมาณ 75 %) ส่วนโคลงสี่สุภาพใช้คำพ้องเพื่อย 69 % ³¹

การวิจัยในประเทศไทย

วิวัฒนาการการสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรมเริ่มมีขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2506 แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจน จนเมื่อพ.ศ.2507 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้เริ่มศึกษาค้นคว้าและวิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพของการใช้บทเรียนสำเร็จรูปสอนนักเรียนไทย" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียนสำเร็จรูปวิชาพีชคณิตเบื้องต้น โดยจัดทำบทเรียนสำเร็จรูปเป็นม้วนกระดาษใช้กับเครื่องช่วยสอนแบบง่าย ๆ ประชากรคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โรงเรียนสตรีมหาพยุหะราม โรงเรียนมัธยมสาธิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาทุมวัน โรงเรียนละ 16 คน แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง เสร็จแล้วนำไปทดลองอีกครั้งกับนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 แล้วจำนวน 96 คน ปรากฏว่าบทเรียนที่สร้างขึ้นใช้สอนนักเรียนไทยที่มีระดับสติปัญญาปานกลางได้ผลดี และถ้าครูช่วยเหลือนักเรียนโดยการแนะนำบ้างแล้ว บทเรียนแบบโปรแกรมนี้จะใช้ประกอบการสอนของครูในชั้นเรียนได้ขึ้น ³²

ตั้งแต่พ.ศ.2507 ถึงปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการยังไม่ได้สร้างบทเรียนแบบโปรแกรม
อื่นอีกเลย

³¹ สุปราณี พุทธิการณ, เรื่องเคิม, หน้า 38.

³² กระทรวงศึกษาธิการ, บทคัดย่องานวิจัยทางการศึกษา (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513), หน้า 50.

พ.ศ.2514 พลรัตน์ ลักษณะียนาวิน³³ ได้นำบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาพีชคณิตสำหรับ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ มาทดลองสอน โดยแบ่งนักเรียนเป็น
2 พวก พวกหนึ่งให้เรียนกับครูประจำวิชาตามปกติ ซึ่งใช้วิธีสอนแบบบรรยายธรรมดา และใช้แบบ
เรียนพีชคณิตของกระทรวงศึกษาธิการ อีกพวกหนึ่งให้เรียนด้วยบทเรียนสำเร็จรูปวิชาพีชคณิตของกรม
วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ผลปรากฏว่าการสอนโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปประกอบการสอนได้ผล
ดีกว่าการสอนของครูโดยใช้แบบเรียนแบบธรรมดา ซึ่งตรงกับสมมติฐานที่ผู้วิจัยตั้งขึ้น

ต่อมาได้มีผู้วิจัยเรื่องบทเรียนแบบโปรแกรมกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นบทเรียนที่เกี่ยวข้อง
กับเนื้อหาวิชาและระดับชั้นต่างๆกัน การวิจัยเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นการวิจัยเพื่อหาประสิทธิภาพของ
บทเรียน โดยการสร้างบทเรียนชิ้นชุดหนึ่ง แล้วนำไปทดลองกับนักเรียนกลุ่มเล็กๆ 2-3 ครั้ง เพื่อแก้
ไขข้อบกพร่องของบทเรียนตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยใช้ประชากรคือนักเรียนระดับต่างๆกัน ตั้งแต่ระดับ
ประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา และต่อเนื่องไปจนถึงระดับนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ผลการวิจัย
โดยทั่วไปสรุปได้ว่า นักเรียนชอบการเรียนด้วยบทเรียนแบบโปรแกรม แต่ยังไม่ชินกับวิธีเรียนเพราะ
เป็นวิธีเรียนแบบใหม่

บทเรียนแบบโปรแกรมในสาขาวิชาต่างๆที่นิติปรัชญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ได้วิจัยไว้แล้วตั้งแต่พ.ศ.2515-2518 มีจำนวนเรื่องทั้งหมด 57 เรื่อง เป็น
เรื่องในสาขาวิชาคณิตศาสตร์ 19 เรื่อง, วิทยาศาสตร์ 14 เรื่อง, ภาษาไทย 8 เรื่อง, สังคมศึกษา
7 เรื่อง, ภาษาอังกฤษ 6 เรื่อง, ศิลปศึกษา 1 เรื่อง, ภาษาฝรั่งเศส 1 เรื่อง, และโสภทศศึกษา
1 เรื่อง

บทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทย 8 เรื่อง ที่มีผู้วิจัยไว้มีดังนี้คือ

1. เรื่อง "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมเรื่อง" ตัวสะกดภาษาไทย " สำหรับชั้นประถม

³³พลรัตน์ ลักษณะียนาวิน, "การทดลองสอนพีชคณิตโดยใช้แบบเรียนสำเร็จรูป"
(วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาโสภทศศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2514) (อัครสำเนา).

ศึกษาปีที่ 5" ซึ่ง นิตยา วิศาลการัตน์³⁴ วิจัยในพ.ศ.2515 ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนขึ้นมีความยาว 275 กรอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนคารวคาม จำนวน 112 คน

2. เรื่อง"บทเรียนแบบโปรแกรมเรื่อง"สำนวนไทย"สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" ซึ่ง รัตนา วิชญานรัตน์³⁵ วิจัยในพ.ศ.2517 ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนขึ้นมีความยาว 232 กรอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1,2, และ 3 โรงเรียนจิตรลดา จำนวน 111 คน

3. เรื่อง"การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมเรื่อง"ประโยคในภาษาไทย"สำหรับชั้นประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาตอนต้น" ซึ่ง ฉกรรณ ทองจันทร์มูล³⁶ วิจัยในพ.ศ.2517 ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนขึ้นมีความยาว 150 กรอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ตัวอย่างประชากรคือนักศึกษาวิทยาลัยครูธนบุรี จำนวน 112 คน

4. เรื่อง"การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทยเรื่อง"คำประสม"สำหรับชั้น

³⁴นิตยา วิศาลการัตน์, "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมเรื่อง"ตัวสะกดภาษาไทย" สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), (อัครสำเนา).

³⁵รัตนา วิชญานรัตน์, "บทเรียนแบบโปรแกรมเรื่อง"สำนวนไทย"สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), (อัครสำเนา).

³⁶ฉกรรณ ทองจันทร์มูล, "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมเรื่อง"ประโยคในภาษาไทย" สำหรับชั้นประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), (อัครสำเนา).

มัธยมศึกษาปีที่ 1" ซึ่ง ดวงจันทร์ อินทร³⁷ วิจัยในพ.ศ.2518 ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนขึ้นมีความยาว 67 กรอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม จำนวน 125 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดมกุฏกษัตริย์ จำนวน 100 คน รวมทั้งสิ้น 225 คน

5. เรื่อง"การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทยเรื่อง"การอ่านเอาเรื่อง" สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5" ซึ่ง วรรณรด วัชรารุ³⁸ วิจัยในพ.ศ.2518 ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนขึ้นมีความยาว 187 กรอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนศึกษาวัฒนา กรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คน

6. เรื่อง"บทเรียนแบบโปรแกรมเรื่อง"โคลงสี่สุภาพ" ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" ซึ่ง สุปราณี พุทธิการณ³⁹ วิจัยในพ.ศ.2518 ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนขึ้นมีความยาว 91 กรอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตวิทยาลัศครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ จำนวน 12 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 114 คน และ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทพศิรินทร์ จำนวน 100 คน รวมทั้งสิ้น 226 คน

³⁷ดวงจันทร์ อินทร, "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทยเรื่อง"คำประสม" สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), (อัครสำเนา).

³⁸วรรณรด วัชรารุ, "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทยเรื่อง"การอ่านเอาเรื่อง" สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), (อัครสำเนา).

³⁹สุปราณี พุทธิการณ, เรื่องเดิม.

7. เรื่อง "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทย เรื่อง "คำแผลง" ในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา" ซึ่ง สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์⁴⁰ วิจัยในพ.ศ.2518 ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนขึ้นมีความยาว 180 กรอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ตัวอย่างประชากรคือนักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาปีที่ 1 ของวิทยาลัยครูภูเก็ต จำนวน 111 คน

8. เรื่อง "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทย เรื่อง "โครงสร้างของประโยค" ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย" ซึ่ง ทรรษา นิลวิเชียร⁴¹ วิจัยในพ.ศ.2518 ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนขึ้นมีความยาว 363 กรอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของบทเรียน ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชาติเฉลิม จำนวน 12 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาลเขานิวเวศน์ จังหวัดระนอง จำนวน 100 คน รวมทั้งสิ้น 112 คน

ผลการวิจัยทั้ง 8 เรื่อง ปรากฏว่าบทเรียนที่สร้างขึ้นสามารถนำไปใช้สอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพบว่านักเรียนสนุกกับการเรียนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรมอีกด้วย

จะเห็นได้ว่ามีผู้วิจัยและทดลองสอนวิชาภาษาไทย เรื่องการแต่งคำประพันธ์ด้วยบทเรียนแบบโปรแกรมเพียง 1 เรื่องคือเรื่อง "โคลงสี่สุภาพ" ผู้วิจัยจึงคิดทำเรื่อง "กาพย์" ขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาการแต่งคำประพันธ์ให้แพร่หลายยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ดี ได้มีผู้สำรวจการเรียนการสอนการแต่งคำประพันธ์และมีผู้เขียน เรื่องการสอนการแต่งคำประพันธ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การวิจัยนี้หลายท่าน กล่าวคือ

⁴⁰สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์, "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทย เรื่อง "คำแผลง" ในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), (อัครสำเนา).

⁴¹ทรรษา นิลวิเชียร, "การสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมวิชาภาษาไทย เรื่อง "โครงสร้างของประโยค" ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), (อัครสำเนา).

กานดา คาระสวัสดิ์ กับ คณะ⁴² ได้ทำรายงานเรื่อง "การสอนการแต่งคำประพันธ์
ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสายศิลป์" โดยออกแบบสอบถามนักเรียนจำนวน 214 คน ชาย 33 คน
หญิง 181 คน จากโรงเรียนในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง มีผลการรายงานที่น่าสนใจคือ

1. นักเรียนส่วนมากชอบเรียนการแต่งคำประพันธ์ เพราะเป็นวิชาที่ให้อิสระในการแสดง
ออกซึ่งความคิดของตน เป็นวิชาที่น่าสนใจ และชอบครูผู้สอน

2. นักเรียนบางคนไม่ชอบเรียนวิชานี้ เพราะคิดว่าตัวเองไม่มีความสามารถในการ
แต่งคำประพันธ์

3. นักเรียนเห็นว่าอุปสรรคสำคัญในการแต่งคำประพันธ์คือ นักเรียนไม่มีเวลาดังกล่าวหา
ความรู้เพิ่มเติม นักเรียนขาดหนังสือแบบเรียน, ตำราที่เกี่ยวข้องกับการแต่งคำประพันธ์โดยเฉพาะ
และวิธีสอนของครูไม่สร้างความสนใจของนักเรียน การอธิบายเนื้อหาไม่ชัดเจนพอ ครูไม่ค่อยใช้
อุปกรณ์การสอน

4. คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองที่นักเรียนเห็นว่ามีความน่าสนใจมากที่สุด
คือ กลอน มีผู้ตอบถึง 157 คน เป็นชาย 21 คน หญิง 136 คน รongลงมาคือโคลง มีผู้ตอบ 39
คน เป็นชาย 9 คน หญิง 30 คน

5. วิธีสอนการแต่งคำประพันธ์ที่ครูใช้สอนในปัจจุบันนี้ พอประมวลได้คือ

ก. ครูอธิบายหลักเกณฑ์การแต่งคำประพันธ์แล้วให้นักเรียนฝึกหัดแต่งด้วยตนเอง
หรืออาจจะช่วยกันแต่ง โดยมีครูคอยแก้ไข

ข. ครูสอนจากสิ่งง่ายไปหายาก เช่นสอนกาพย์ก่อน แล้วจึงสอนคำประพันธ์ชนิดอื่น

ค. ครูสอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ เช่น สอนให้สัมพันธ์กับวิชาวรรณคดี กวีหรือศิลปะศึกษา

ง. ในการสอนทุกครั้ง ครูเน้นให้นักเรียนได้ฝึกหัดทักษะมากกว่าทฤษฎี เช่นจัดการแข่ง
แข่งขันกันระหว่างกลุ่มหรือระหว่างชั้น

⁴²กานดา คาระสวัสดิ์ กับคณะ, การสอนการแต่งคำประพันธ์ในชั้นมัธยมศึกษาตอน
ปลายสายศิลป์, รายงานประกอบการเรียนวิชาสัมมนาการสอนภาษาไทย แผนกวิชามัธยมศึกษา
ภาคต้น ปีการศึกษา 2517, หน้า 4-16.

เจตนา นาควัชระ⁴³ กล่าวไว้ใน "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" ดังนี้

การศึกษาเกี่ยวกับฉันทลักษณ์ถ้าทำไปในรูปของการท่องจำกฎเกณฑ์และตัวอย่างก็อาจจะเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ แต่ถ้ามองกันในแง่ที่ว่า ฉันทลักษณ์แบบใดเป็นสื่อความหมายใดเหมาะสมอย่างไร ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีเป็นอย่างมาก... ถ้าใครรู้กฎเกณฑ์ของการประพันธ์ก็จะซาบซึ้งในวรรณคดียิ่งขึ้น ยิ่งได้เห็นว่าเราสามารถเอาชนะความยากลำบากที่แฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ใด ก็จะมีชื่นชมกับผลงานนั้นมากยิ่งขึ้นไปอีก

ความเห็นดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับความเห็นของ กระแสร์ มาลาภรณ์⁴⁴ ที่ว่าในการศึกษาวรรณคดีควรพิจารณาสิ่งต่อไปนี้คือ ส่วนนและลีลาของเรื่อง อันจะแสดงให้เห็นถึงความ เป็นกวีของผู้แต่ง รวมไปถึงความถูกต้องของ จังหวะหรือฉันทลักษณ์ที่ใช้ในท้องเรื่องนั้นๆ ลักษณะคำ ประพันธ์ถูกต้องตามฉันทลักษณ์หรือไม่ หรือถ้ามีการแปรเปลี่ยนไป ก็คว่าอยู่ในขอบข่ายที่จะ เปลี่ยนไป ได้หรือไม่

การสอนคำประพันธ์ให้โดยลึกลับ ควรเริ่มด้วยการปลูกฝังความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าของ คำประพันธ์ให้แก่เด็กด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เทือก กุสุมา ณ อยุธยา⁴⁵ ได้เสนอแนะข้อห้าม 4 ประการ ในการสอนคำประพันธ์ร้อยกรองแก่เด็ก ดังนี้

⁴³เจตนา นาควัชระ, "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี," วรรณคดี, โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 29.

⁴⁴กระแสร์ มาลาภรณ์, วรรณคดีเปรียบเทียบเล่ม 1, วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน, 2509, หน้า 56-60.

⁴⁵เทือก กุสุมา ณ อยุธยา, "ข้อห้ามสี่ประการในการสอนร้อยกรองแก่เด็กชั้นประถม," ประชาศึกษา, ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 (กันยายน, 2511), หน้า 87-91.

1. การบังคับให้ท่องร้อยกรอง การกำหนดให้เด็กจำหรือบังคับให้ท่องร้อยกรองตามครูหรือกระทรวง ทำให้เด็กเกลียดร้อยกรอง เด็กไม่ชอบเพราะเบื่อและเห็นเป็นงานประจำที่เหนื่อยยาก

2. การวิเคราะห์ร้อยกรอง การวิเคราะห์ร้อยกรองอย่างละเอียด เช่น คุงว่าแต่งเป็นแบบไหน หากมีศัพท์เปิดพจนานุกรมแปลความหมายให้แจ่มชัดทุกบรรทัด ทุกบททั้งนี้ เท่ากับครูเป็นผู้ทำลายการสร้างสรรค์ของร้อยกรองทั้งสิ้น ทำให้ร้อยกรองบทนั้นเสียความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเสียชีวิตจิตใจ การที่ครูให้เด็กเพ่งเล็งเอาสิ่งต่างๆของร้อยกรอง อาจเป็นเครื่องกีดขวางไม่ให้เด็กเข้าถึงจิตใจของกวีได้สะดวก

3. การใช้ร้อยกรองเป็นเครื่องสอนคติธรรม เด็กเรียนศีลธรรมจากชีวิตจริง มีใช้จากโคลงกลอน หากจะให้เด็กเกิดความคิดความเข้าใจในคำสอนซึ่งเป็นนามธรรมแล้ว เด็กจะรับไม่ได้หรือรับไปอย่างผิด

4. การใช้ร้อยกรองที่ลึกซึ้งสำหรับผู้ใหญ่มาสอนเด็ก เช่น ให้ศึกษาชีวิตของกวีอย่างละเอียดแล้วเอางานของกวีมาเกณฑ์ให้เรียน การสอนเช่นนั้นไม่ไ้ผล

ผู้บรรยายท่านเสนอแนะว่า การเรียนคำประพันธ์ของมีโคลงกลอนที่ชอบมากจดจำก่อน เพราะกาพย์กลอนเขียนไว้สำหรับอ่านดังๆ เมื่ออ่านไ้ท่องไ้ ทอนแต่งก็แต่งได้ไม่ยาก โคลงคั้นเป็นโคลงที่อ่านดังไ้ไพเราะที่สุด ในการสอนครูต้องแนะนำนักเรียนในเรื่องการหัดเขียนคำประพันธ์ ครั้งแรกๆ ต้องรู้จักเลือกคำที่ตรงกับความหมายที่ต้นต้องการใช้ ส่วนวนต่างๆที่มีความหมายที่สอง ความหมายกำกวมยากแก่การเข้าใจของผู้อ่าน หรืออุปมาที่มีความหมายไม่ค้ เอาไปใช้เปรียบกับของค้มีนักเรียนบางคนเขียนโดยไม่ได้ตั้งใจจะให้เป็นที่ไปในทางร้ายว่า "อยากให้ปากคนเหมือนปากหมา"⁴⁶

การสอนแต่งคำประพันธ์มีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับผู้สอนและผู้เรียน นิรันตร์ นวมารค⁴⁷ ได้

⁴⁶ กุหลาบ มัลลิกะมาส, "การสอนนิเวศวรรณคดี," คู่มือวิชาภาษาไทยเล่ม 3 เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 100 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512), หน้า 287.

⁴⁷ นิรันตร์ นวมารค, "การแต่งคำประพันธ์," บันทึกคำบรรยายวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย (พระนคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 11-13.

ให้หลักในการสอน ดังนี้

1. ครูแมนหลักเกณฑ์การแต่งคำประพันธ์
2. ให้เด็กเข้าใจเครื่องหมาย หลักเกณฑ์ในการแต่งคำประพันธ์ รู้จักและเข้าใจในการเขียนผังบังคับของการประพันธ์ ช่วยให้เด็กมั่นใจว่า มีหลักเกณฑ์ในการแต่งคำประพันธ์ต่างๆที่จะฝึกฝน โดยครูจะต้องละเอียดถี่ถ้วนในขณะให้หลักเกณฑ์ ให้เด็กได้เข้าใจอย่างชัดเจน มีตัวอย่างประกอบ
3. ให้เด็กรู้จักลักษณะบังคับในคำประพันธ์ทั้ง 8 อย่างตามลำดับ เพื่อช่วยให้เด็กเข้าใจง่ายและเข้าใจได้คือ 1) ให้เด็กเรียนสิ่งแรกก่อน และเรียนตามลำดับและความสำคัญที่เกี่ยวข้องของลักษณะแต่ละชนิดได้แก่ คำครุ คำลหุ พยางค์ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ คำเป็น คำตาย คำเอก คำโท คำนำ และคำสร้อย
4. คำชี้แจงอธิบายของลักษณะต่างๆ ควรให้เป็นภาษาที่ตี ง่าย สั้น จำง่าย ไม่สับสน แก่ความเข้าใจของเด็ก และอธิบายความสำคัญของลักษณะต่างๆที่มีต่อการแต่งคำประพันธ์ ซึ่งเด็ก ควรจะได้ศึกษาให้เข้าใจก่อนลงมือเรียนการแต่งคำประพันธ์ต่างๆพร้อมทั้งตัวอย่างประกอบ การสอน สิ่งประกอบพื้นฐานในการแต่งคำประพันธ์ ครูสอนซ้ำๆแจ่มแจ้ง
5. ในขณะที่สอนให้เด็กได้ร่วมศึกษาค้นคว้า เช่น ช่วยยกตัวอย่างคำครุ คำลหุ
6. ทบทวนถามลักษณะบังคับทั้งสองอย่างแก่เด็กเสมอๆเพื่อช่วยความจำ ความเข้าใจ ทุกชั่วโมง
7. ให้เด็กรู้จักข้อห้ามที่ไม่ควรใช้ในการแต่งคำประพันธ์ มีดังนี้ 48
 - 1) อย่าใช้คำที่ไม่มีความหมาย หรือคำที่มีความหมายแต่ไม่ตรงกับความต้องการในบทประพันธ์
 - 2) อย่าใช้คำๆเดียวกันรับสัมผัสกัน แม้จะต่างความหมายกัน เช่น คน-คน
 - 3) อย่าใช้คำเสียงเดียวกันรับสัมผัสกันอีกแห่งหนึ่งในบทเดียวกัน

48 นรินทร์ นวมารค, "การแต่งคำประพันธ์," คู่มือครูวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ (พระนคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 178.

- 4) อย่าลงท้ายบทด้วยคำเสี่ยง เกี่ยวกันกับคำที่รับหรือส่งสัมผัสมาแล้วในบทนั้น
- 5) อย่าลงท้ายบทด้วยคำที่มีเสียงวรรณยุกต์
- 6) อย่าใช้คำมากพยางค์ ถือเป็นคำพยางค์เดียว
8. เมื่อเด็กได้ความรู้อันจำเป็นในการแต่งคำประพันธ์แล้ว จึงให้แต่งคำประพันธ์
9. การสอนคำประพันธ์ควรเริ่มจากง่ายไปยาก เช่น สอนกาพย์ก่อนสอนโคลงสี่สุภาพ ต้องให้เด็กเห็นเข้าใจแผนผัง และรู้จักหลักเกณฑ์ในการแต่ง โคลงสี่สุภาพประเภทต่างๆ การใช้คำเอกโทสโทโทษ เฉพาะในที่จำเป็นจริงๆ ควรฝึกให้เด็กเขียนหัวข้อกว้างๆ ช่วยให้เด็กคิดได้อย่างมีเสรีดีกว่ากำหนดเรื่องจำกัดแคบๆ

เกหลง พานิช⁴⁹ ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการแต่งคำประพันธ์ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1. ก่อนให้แต่ง ควรให้นักเรียนเห็นความไพเราะของคำประพันธ์ก่อน
2. ให้นักเรียนได้อ่าน ได้ฟังคำประพันธ์ที่ไพเราะมากๆ
3. ให้มีสมุดจดคำประพันธ์ที่ไพเราะ
4. ให้รู้ศัพท์มากๆ เพื่อใช้แทนกันได้ในที่ที่ต้องการสัมผัส.
5. หักแต่งให้ถูกแบบ ยังไม่คองหวงเรื่องความไพเราะ
6. ครูแสดงความเห็นใจ ไม่เร่งรัดบังคับ และให้เวลาพอสมควร
7. ชั้นแรกยังไม่ต้องแข่งเอาใจความ แต่ให้ทำเล่นๆ โดยเอาชื่อดอกไม้ ชื่อคน ชื่อสัตว์ มาเรียบเรียงให้คล้องจอง
8. เอาข้อความร้อยแก้วมาเปลี่ยนคำบางคำให้เกิดสัมผัส
9. เล่าเรื่องหรือนิทานซึ่งทำให้นักเรียนเกิดอารมณ์ เช่น เห็นใจ สงสาร

⁴⁹ เกหลง พานิช, "การแต่งคำประพันธ์," คู่มือครูวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ (พระนคร:คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 43.

ความหมายของ "ร้อยกรอง"

วรรณคดีและงานเขียนต่างๆของไทยเรานั้น ได้มีผู้แย่งลักษณะงานเขียนตลอดจนการใช้ถ้อยคำออกเป็นหลายลักษณะ บางทีใช้คำว่า "ร้อยแก้ว" คู่กับ "ร้อยกรอง", "คำประพันธ์" คู่กับ "บทประพันธ์", "บทความ" คู่กับ "ภาพยกลอน", "งานเขียนความเรียง" คู่กับ "งานเขียนที่อ่านแล้วมีทำนองเสนาะ" คำจำกัดความต่างๆเหล่านี้ หากวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่า งานเขียนต่างๆตลอดจนวรรณคดีของไทย มีลักษณะการใช้ถ้อยคำอยู่เพียง 2 ประการเท่านั้น ดังนี้ เพื่อกลุ่มมา ณ อยุธยา⁵⁰ ได้กล่าวไว้ว่า วรรณคดีแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

- 1) ร้อยแก้ว (Prose Literature)
- 2) ร้อยกรอง (Verse Literature)

ร้อยแก้วคือ การเอาถ้อยคำมาเรียงโดยไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ไว้อย่างไร ส่วนร้อยกรองคือการเรียงเรียงถ้อยคำโดยมีกำหนดกฎเกณฑ์ เช่นกำหนดคำ เสียงเอกโท ครุ ลหุ ฯลฯ

คำว่า "ร้อยแก้ว" และ "ร้อยกรอง" มาใช้เป็นที่ยุติในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อตั้งวรรณคดีสมาคมประมาณพ.ศ. 2485 ร้อยกรองคือ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน สมัยก่อนนี้เรียกว่า "กวีนิพนธ์" แต่ไม่ถูกเพราะ "กวีนิพนธ์" หมายถึง งานที่กวีทำออกมาจะเป็น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน หรือจะเป็นร้อยแก้วก็ได้ และต่อมาเราเรียก โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนว่า "คำประพันธ์" ภายหลังแปลว่า "ผูก" คล้ายภาษาอังกฤษว่า "Bind" และผูกรุ่นนั้นจะผูกเป็นร้อยแก้วก็ได้ ไม่เฉพาะแต่ร้อยกรองเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงตกลงให้เรียกว่า "ร้อยแก้ว" และ "ร้อยกรอง" เป็นการยุติกัน

ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะร้อยกรองเท่านั้น ซึ่งประเภทย่อยของร้อยกรองโดยทั่วไปในวรรณคดีแบ่งไว้ดังนี้มี โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และยังมีประเภทย่อยละเอียดลงไปอีก อาทิ ราชวาทสน โคลงเป็น ลิลิต

⁵⁰ เพื่อกลุ่มมา ณ อยุธยา, "วรรณคดี," คู่มือครูวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ (พระนคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 154-155.

มณี พยอมยงค์⁵¹ โค้ชผู้คิดวางวรรณคดีและประเภทว่าดังนี้ ...วรรณคดีเหล่านี้กวีได้มีจินตนาการสร้างเครื่องจักรกลไกขึ้นมา จะให้บินได้ไปได้เหมือนนก จินตนาการเหล่านี้มีทุกชาติทุกภาษา จนกลายเป็นสิ่งที่ทำอย่างจริงจังกันในปัจจุบันนี้ การเขียนบรรยายอันเกิดมาจากความคิดคำนึงที่ดี เมื่อกวีได้จับมันทีก็ไว้ ทำให้เกิดวรรณคดี 2 ประเภทคือ

1. ร้อยกรอง มี คำว่า ซอ กาพย์ กลอน โคลง ภาคเหนือเรียก กะโลง หรือ ตรวโลง และ ร่าย เป็นต้น
2. ร้อยแก้ว เช่น จดหมายเหตุ บันทึก กฎหมายและ ความเรียงในคัมภีร์เทศน์ธรรมวาตร เป็นต้น

ลักษณะการเขียนวรรณคดีทั้ง 2 ประเภทนี้ ถ้าเรื่องใดอ่านแล้วเกิดความประทับใจ ลักษณะแต่งสะเทือนใจสะเทือนอารมณ์ของผู้อ่าน ก็จักเข้าเป็นวรรณคดีประจำชาติประจำเผ่าของคน และบางอย่างก็มีการแปลออกสู่ภาษาอื่น เช่น เรื่องละครนอกต่างๆของเชคสเปียร์ได้รับการถ่ายทอดออกสู่ภาษาต่างๆทั่วโลก จึงกลายเป็นวรรณคดีโลกไป และตัวผู้แต่งเองก็กลายเป็นคนทั่วโลกรู้จักอย่างระพีพันทรนาถ ฐาภุม, เบอรันาค ซอว์ เป็นต้น...

ความหมายของ "กวี"

กวี(Poet)คือใคร

โดยทั่วไปความหมายของคำว่า"กวี"นี้กว้างมาก หมายความว่ารวมไปหมด ทั้งนักเขียนร้อยแก้วและร้อยกรอง ตลอดจนไปถึงผู้ที่แต่งกาพย์กลอนเพียง 2-3 บท หรือนักเขียนนวนิยายสั้นๆเพียง 2-3 เรื่อง ขอให้ใจจับปากกาแล้วเขียน ใ้ส่ความนึกคิดของตนเองลงไป ก็จัดตัวเองว่าเป็น"นักกวี" ในเรื่องนี้ เทือก กุสุมา ณ อุษยชา⁵² ได้ให้ความคิดเห็นว่า

⁵¹มณี พยอมยงค์, ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย (A Story and Literature of LANNA THAI) (คนเมืองการพิมพ์, 2513), หน้า 2-3.

⁵²เทือก กุสุมา ณ อุษยชา, เรื่องเดิม, หน้า 163.

กวี (Poet) ตำแหน่งจะหมายความถึงผู้ที่แต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน คนที่จะเป็นกวีได้ ต้องเก่งจริงๆ กวีเป็นได้เพราะประชาชนผู้อ่านยกย่องให้เป็น ดังนั้นจึงมีคุณค่ายิ่ง กวีแต่ละประเทศ มีไม่มากนัก ในอังกฤษในสมัยหนึ่งยุคหนึ่งมีกวีไม่กี่คน อเมริกาก็เหมือนกันมีกวีที่มีชื่อที่เพ่งถึงแก่กรรม ไปคือ Robert Frost ซึ่งเป็นประหนึ่ง Shakespear ของอังกฤษ วรรณคดีเป็นอมตะวัตถุ ดังนั้น การที่จะยกคนขึ้นเป็นกวีจึงเป็นการยาก เพราะฉะนั้นคนที่เขียนโคลงไม่กี่โคลง ฉันท์ไม่กี่บท จึงไม่น่า จะเรียกว่ากวี เขาเรียกว่า Versifier ยังขึ้นไม่ถึงระดับกวี เพราะบารมียังไม่ถึง แต่ถ้าแต่ง เยี่ยมยอดจริงๆ แต่ไม่มาก เช่น นิราศนรินทร์ ก็ขึ้นถึงจะเป็นกวีได้

พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นราชปวงศัประพันธ์ ได้อธิบายคำว่า "กวี" ดังนี้

คำว่า "กวี" นั้น ความศัพท์บาลีแปลว่า "ผู้มีปัญญา ผู้คิด ผู้แต่ง และ Poet ตาม ศัพท์กรีกแปลว่า ผู้ประพันธ์ ผู้แต่ง" มีความมุ่งหมายในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือไม่ใช่ เฉพาะผู้ผูกทำ แต่จะต้องเป็นผู้ที่ตกแต่งหรือประพันธ์สิ่งทั้งามขึ้นด้วย⁵³

กวี ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบ่งออกได้ 4 ประเภทคือ⁵⁴

1. จินตกวี ผู้แต่งโดยความนึกคิด หรือสร้างภาพขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง
2. สุตกวี ผู้แต่งโดยได้ยินได้ฟังมา หรือผู้แต่งตามแบบแผนวิชาความรู้ที่ตนได้มา
3. อัตถกวี ผู้แต่งตามความเป็นจริง หรือแต่งตามข้อเท็จจริงในการเป็นไป
4. ปฏิภาณกวี ผู้แต่งกลอนสกล หรือแต่งในปัจจุบันทันด่วน

ส่วนคำว่า "กวีนิพนธ์" นั้น เป็นการย่อกรอกร้อยคำ คือเรียงร้อยคำตามระเบียบข้อ บังคับ ซึ่งได้แก่มাত্রาฉันทลักษณ์ แต่นั้นเน้นเพียงการร้อยกรอง กวีนิพนธ์โดยแท้จะต้องแสดง ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นภาพอันงดงามด้วย และผู้แต่งและผู้อ่านจะรู้สึกหรือไม่ก็ตาม กวีนิพนธ์เป็นสิ่ง

⁵³พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นราชปวงศัประพันธ์, วิทยาสารานุกรม (พระนคร: แพร่พิทยา, 2505), หน้า 19.

⁵⁴เรื่องเดิม, หน้า 20-21.

วอนใจให้รู้สึกนึกคิด ทำให้เราสนใจในรสของภาษา และเห็นภาพความคิดต่างๆกระจ่างขึ้น

ความหมายของ "กาพย์"

กำชัย ทองหล่อ⁵⁵ ได้ให้ความหมายของกาพย์ไว้ในหนังสือหลักภาษาไทย ดังนี้ "กาพย์" คือคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีกำหนดคณะ พยางค์ และสัมผัส มีลักษณะคล้ายฉันทแต่ไม่นิยมครุหลุเหมือนฉันท กาพย์ แปลตามรูปศัพท์ว่า "เหล้ากอกแห่งกวี" หรือ "ประภอมก้วยคุณแห่งกวี" หรือ "คำที่กวีได้ร่ายกรองไว้" กาพย์มาจากคำว่า กาวัย หรือ กาพวย และคำว่า กาวัย หรือ กาพวย มาจากคำว่า "กวี" กวีออกมาจากคำเดิมในภาษาบาลีและสันสกฤตว่า "กวี" แปลว่า ผู้คงแก่เรียน ผู้เฉลียวฉลาด ผู้มีปัญญาเปรียบปราศ ผู้ประพันธ์กาพย์กลอน และแปลอย่างอื่นได้อีก คำว่า "กวี" หรือ "กวี" มาจากรากศัพท์เดิมคือ "กฺฐาตุ" แปลว่า เสียง, ว่าทำให้เกิดเสียง, ว่าร้อง, ว่าร้องระงม, ว่าครวญ, ว่าร้องเหมือนเสียงนก, หรือเสียงแมลงผึ้ง

"กาพย์" ตามความหมายเดิมมีความหมายกว้างกว่าที่เข้าใจกันในภาษาไทย คือมรรคาบทนิพนธ์ที่กวีได้ร่ายกรองขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นโคลง ฉันท กาพย์ กลอน หรือ ร่าย นับว่าเป็นกาพย์ทั้งนั้น แต่ไทยเราหมายความแคบ คือหมายความถึงคำประพันธ์ชนิดหนึ่งของกวีเท่านั้น

ประวัติของ "กาพย์"

ชนิต อุษุโพธิ์⁵⁶ ได้กล่าวถึงประวัติของกาพย์ไว้ในหนังสือเรื่อง "การสืบสาวราวเรื่องกาพย์ กลอน โคลง ฉันท" ดังนี้

คำว่า "กาพย์" มีมูลศัพท์มาจาก "กวี" ปธานุกรมกระทรวงธรรมการให้คำแปลเป็นเชิงอธิบายไว้ว่า "เหล้ากอกวี, นิพนธ์แห่งกวี คือหนังสือที่ร่ายกรองมีกำหนดครุหลุ ซึ่งเรียกว่าฉันท"

⁵⁵กำชัย ทองหล่อ, หลักภาษาไทย (พระนคร: บำรุงสาส์น, 2509), หน้า 607.

⁵⁶ชนิต อุษุโพธิ์, การสืบสาวราวเรื่องกาพย์ กลอน โคลง ฉันท, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ.ค.ค.หลวงบำรุงทวยราษฎร์ (กรุงเทพฯ: พิมพ์, 2517), หน้า 1-10.

แต่ไทยเราใช้เป็นชื่อของคำประพันธ์บางประเภท" และต่อมาพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายว่า "กาพย์(น.) คำร้อยกรองทั่วไป, คำร้อยกรองทำนองฉันท์แต่ไม่นิยมครุद्धุ" สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงประทานอธิบายไว้ว่า "ฉันท์ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า กาพย์ ก็มี เช่น กาวยมาลาทสวตารจริต เป็นต้น แต่กาพย์ในภาษาไทยนั้นตามที่ได้กัณฑ์ในชั้นหลังแคบกว่านั้น ตกเป็นคำแต่งซึ่งมีรูปคล้ายฉันท์ แต่ไม่นิยมเสียงหนักเบา นั้นแลเป็นกาพย์"

ท่านศาสตราจารย์เบอร์ก (Professor Dr. C. C. Berg's Hindu Literature in Java ใน Indian Art and Letters Vol. VI. No. 2, 1932) ได้เล่าถึงวรรณคดีแบบฮินดูในชวาไว้ว่า "ในเกาะชวาและบาหลีมีวรรณคดีชวาโบราณ เรียกว่า "กกวิน" คำว่า กกวิน นั้นมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า "กาวย" ในอินเดีย มีมูลฐานมาจากคำในภาษาสันสกฤตว่า "กวี" เทียบได้กับ "poet" และคำว่า "กกวิน" นั้น ถ้าจะแปลให้เข้าใจได้ง่ายก็แปลว่า "กาพย์" ในภาษาสันสกฤตนั่นเอง ผู้แต่งกกวินของชวาแต่โบราณ ก็เช่นเดียวกับกวีชาวอินเดีย คือต้องยึดหลักเกณฑ์ข้อบังคับตามที่วางไว้ในคัมภีร์กาวยทารุศ (กระจกของกวี) ว่าตามแบบแผนกกวินย่อมต่างจากบทกวีนิพนธ์ชวาชนิดอื่นๆ โดยใช้มาตรา (เสียงครุद्धุ) แบบอินเดีย ถึงแม้ว่ามาตราเหล่านั้นจะมีลักษณะของพยางค์ต่างกัน และไม่ลงกับแบบสระและเสียงหนักเบา (accent) ของคำและประโยคของชวา จึงเป็นผลทำให้ยักสระในคำชวาวาวขึ้นแพร่หลายไป ซึ่งไม่สามารถจะจำกักลงไปได้เด็ดขาดว่า ส่วนไหนเป็นคำชวาเดิม และส่วนไหนเป็นคำที่สร้างขึ้น (เพื่อให้ได้มาตรา) เป็นทางให้กวีถือโอกาสที่ถูกบังคับ (ตามกฎการแต่งนั้น) เลยนำเอาคำสันสกฤตมาใช้อย่างพุ่มเพียบ คำสันสกฤตเหล่านั้นส่วนมากที่เป็นคำนามและคำคุณศัพท์ แทนที่จะแจกวิภक्तिและกระจายคำไปตามแบบไวยากรณ์ของสันสกฤตแต่ได้ยืมมาใช้อย่างคำที่เป็นมูลศัพท์"

ลักษณะของกกวิน ตามที่ศาสตราจารย์เบอร์กได้กล่าวถึงนี้ เป็นลักษณะของฉันท์นั่นเอง เพราะมีกำหนดใช้มาตราเสียงครุद्धุตามแบบฉันท์ ต่างแต่ชวาเรียกชื่อ "กกวิน" ไปจากคำว่า "กาวย" และได้แบบแผนไปเป็นหลักการต่างจากคัมภีร์กาวยทารุศ ของท่านพันทิมทากวีคนสำคัญผู้หนึ่งของอินเดียในคริสต์วรรษที่ 6 และคะเนกันว่าท่านได้แต่งคัมภีร์กาวยทารุศขึ้นเมื่อราวปลายศตวรรษนั้น

แต่กวีนิพนธ์ชนิดที่เรียกว่า "กาพย์" ของเรานั้น เราจำกัดความหมายต่างชนิดที่เรารเรียกว่า "ฉันท์" และดูเหมือนจะรวมเอาโคลงและกลอนรวมเข้าไว้ในคำว่า "กาพย์" ด้วย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ว่า "พบหนังสือคำรภาพย์
 แต่งไว้เป็นภาษามคร 2 คัมภีร์เรียกว่า ภาพยสารวิลาสินี กล่าวด้วยลักษณะภาพย์ 15 ภาพย์ อีก
 คัมภีร์หนึ่งเรียกว่า ภาพยคันณะ กล่าวด้วยลักษณะภาพย์ 5 ภาพย์ รูปแห่งโคลง ภาพย์ กลอน ภาษา
 ไทยผู้มีสัมผัสใช้ตรงกับหนังสือ 2 คัมภีร์นี้โดยมาก แต่หนังสือ 2 คัมภีร์นี้ไม่ใ้กล่าวถึงลักษณะบังคับ
 เอกโท ผู้รู้ภาษามครสังเกตว่าเป็นภาษามครที่แต่งขึ้นในชั้นหลัง เพราะภาษามครและภาษาสันสกฤต
 ในอินเดียหรือแม้ในลังกา ไม่เคยเห็นมีสัมผัสเลย สันนิษฐานกันว่าจะแต่งขึ้นในไทยเหนือ รวแผ่นดิน
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ยุคที่พระศรีมังคลาจารย์แต่งคัมภีร์มังคลัตถ์ที่นี้ อาจถือเอาวรรณคดี
 ไทยพวกโคลง ภาพย์กลอน ไปแปลลงขึ้นเป็นภาษามครก็ได้ ที่ให้ชื่อว่าภาพย์นั้นก็เพราะแปลว่า
 "ของแก้ว" .."

ความจริงคำว่า "ภาพย์" หรือการแต่งภาพย์นั้น ได้มีมาแล้วในสมัยกรุงศรีอยุธยายุคแรก
 เข้าใจว่าก่อนรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพราะในลิลิตยวนพ่ายก็มีกล่าวสรรเสริญสมเด็จพระ
 พระบรมไตรโลกนาถว่าทรงรอบรู้เชี่ยวชาญในการ "เกลากภาพย์" เช่นกล่าวไว้ในโคลงบทที่ 48
 ว่า..

รับรเบยบท้าว	เบาราน
รลอบรบับยล	ยังผู้
รยบรบริกาบย	เกลากภาพย์ กิติ
รเบคครบักมู	รอบสรรพ

ในกฎมณเฑียรบาลโบราณ ก็มีกล่าวถึงการแต่งภาพย์ส่งถึงผู้หญิงชาววัง จึงใคร่ที่จะ
 เข้าใจว่าหนังสือคำรภาพย์ 2 คัมภีร์คือ ภาพยสารวิลาสินี และภาพยคันณะนั้น เป็นคำรภาพย์ของโคลง
 กลอนและภาพย์ของไทย (เว้นจากฉันท) หรือมิฉะนั้นก็แต่งขึ้นตามคำรภาพย์ซึ่งอาจมีอยู่อีกคัมภีร์หนึ่ง
 เพราะในคัมภีร์ทั้ง 2 นั้นภาพย์บางชนิดซ้ำกันโดยลักษณะ แต่ต่างกันโดยชื่อที่เรียก แต่ก่อนที่จะเชื่อ
 ความที่สันนิษฐานกันว่าจะแต่งขึ้นในไทยเหนือราวแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น ใครขอเสนอ
 ข้อสงสัยไว้สัก 2 ข้อคือ

1. ปรากฏในคำปรารภจากอนมัสการข้างต้นแห่งคัมภีร์ภาพยสารวิลาสินีภาษาบาลีตอน
 หนึ่ง แปลได้ความว่า "ภาพย์ทั้งหลายมีอยู่มากมายหลายอย่าง ซึ่งท่านกล่าวไว้แต่กลอน ไม่สำเร็จ
 ประโยชน์แก่ชนผู้มีปัญญาทราม เพราะฉะนั้นจึงเลือกเอา(แต่ล้วน)ภาพย์ที่เป็นสาระโดยย่อมากกล่าวไว้

เป็นคัมภีร์ภาพยสารวิลาสินี... โดยอาศัยมคิของอาจารย์แตกอน ที่ท่านรจนากาพย์ไว้" ตามคำปรารภนี้ ถ้าจะลองตั้งปัญหาขึ้นถามว่า "ที่อ้างว่ากาพย์ทั้งหลายมีอยู่มากมายหลายอย่าง พอจะประมาณได้หรือไม่ว่าสักเท่าไร" เมื่อตั้งปัญหาขึ้นเช่นนี้แล้วก็น่าจะเป็นปัญหาที่หาหลักฐานมาตอบได้โดยยาก เพราะไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือแม้ในตำนานใด ๆ ในสมัยก่อนสุโขทัยขึ้นไป หรือแม้ในสมัยนั้นเอง ว่าเราได้มีกาพย์กลอนต่างๆขึ้นแล้ว ทั้งยังกล่าวไว้ว่า "มีอยู่มากมายหลายอย่าง" ด้วยแล้ว เหตุใดจึงไม่มีอะไรในหลายๆอย่างหนึ่งเหลือมาให้เรารู้จักกันบ้าง จริงอยู่เราอาจมีบทกลอนประเภทพื้นเมือง เช่น เพลงเกี่ยวข้าว และเพลงเรือ เป็นต้น ซึ่งผู้แต่งอาจเรียกว่ากาพย์ก็ได้ แต่ก็มีไม่กี่ย่างที่ในคำปรารภของท่านผู้แต่งภาพยสารวิลาสินีว่า "เลือกเอามาแต่กาพย์ที่เป็นสาระโดยย่อ" และมีอยู่ถึง 15 ชนิด รวมทั้งกาพย์คันทนะอีก 5 ชนิด ก็ถึง 20 ส่วนที่กล่าวในคำปรารภ แสดงว่าที่ไม่ได้เลือกเอามาขึ้นยังมีอยู่มากมาย แต่ลักษณะแห่งบทกลอนที่เป็นเพลงพื้นเมืองของไทยเรา ดูเหมือนจะมีอยู่ก็ราวสัก 20 ชนิดเท่านั้นเอง

2. พิจารณาข้อความบางตอนในภาพยสารวิลาสินีกับคัมภีร์วृคโคทัย (ตำราแต่งฉันท) ก็จะมีลักษณะคล้ายกัน เช่นเมื่อจบบทที่ 1 ในคัมภีร์ภาพยสารวิลาสินี กับออกไว้ว่า "...อิติภาพยสารวิลาสินี สดงาปวิภาสานิหุเทโส นาม ปจโม ปริจเฉโท..." คือคัมภีร์ทั้ง 2 นี้คำเนนิโครงเรื่องและวิธีแต่งเหมือนกัน ต่างแต่ในตอนสุดท้ายแห่งภาพยสารวิลาสินี ท่านผู้แต่งขอให้สำเร็จพระอรหันต์ในสำนักพระ (ศรีอาริย) เมตไตรย แต่ในคัมภีร์วृคโคทัย ท่านผู้แต่งอุทิศถวายแด่อาจารย์ของตน และลักษณะภาษาที่ใช้ในภาพยสารวิลาสินีก็ไพบระกว่าคัมภีร์วृคโคทัย

3. ใช้คำว่า "กาพย์" แทนที่จะใช้คำว่า "กาพย์"

จึงอยากจะเชื่อว่ากาพย์ต่างๆในคัมภีร์ทั้ง 2 นั้น ท่านผู้แต่งคัดเลือกรวบรวมมาจากกาพย์ต่างๆที่มีในคัมภีร์สันสกฤต เช่นเดียวกับคัมภีร์วृคโคทัย หรือเช่นเดียวกับชาว ที่ได้แบบแผนการแต่งกาพย์ไปจากคัมภีร์สันสกฤตชื่อ กาพย์ทวารุค ของ ทัมพินคังกล่าวมาแล้ว และด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้สันนิษฐานได้ว่า ภาพยสารวิลาสินีและกาพย์คันทนะ อาจแต่งขึ้นโดยเลียนแบบจากการแต่งคัมภีร์วृคโคทัยในสมัยไม่สู้ห่างกัน และใครจะเชื่อว่าของเดิมได้แต่งขึ้นในลังกา แต่เสียใจที่คันทนารายชื่อหนังสือชื่ออื่นในบัญชีรายชื่อของหอสมุด "อินเคียนออฟฟิศ" ไม่พบ

ถ้าคัมภีร์ที่เป็นตำรากาพย์ทั้ง 2 นี้แต่งขึ้นในลังกา โดยปราชญ์ชาวลังการับแบบแผนมาจากถิ่นแดนส่วนใหญ่ของอินเคีย หรือเราอาจได้รับมาจากมอญ เพราะปรากฏว่าตามหลักฐาน

และข้อสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีส่วนมาก อนุมานกันว่า อาณาจักรมอญโบราณ แถบอวามะตะบาน เคยเป็นแหล่งแห่งวัฒนธรรมเก่าแก่ของแหลมอินโดจีน รวมทั้งภาษาและวรรณคดีของชาวอินโดจีนด้วย คงจะน่าจะได้แพร่หลายไปสู่ส่วนต่างๆของแหลมสุวรรณภูมิหรือโดยเฉพาะประเทศไทย ในราวศตวรรษที่ 18-19 แห่งพุทธศก เมื่อคณะสงฆ์ชาวแหลมสุวรรณภูมิได้พากันไปศึกษาและนิยมนักปรัชญาลัทธิสังขยานันต์ จนถึงได้พาพระภิกษุสงฆ์ชาวลังกามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแหลมสุวรรณภูมิมากขึ้น ตลอดจนไปจนอาณาจักรชวาในสมัยนั้น ดังปรากฏเรื่องราวในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 ในจารึกถลางยาณี ในพงศาวดารโยนก. ในตำนานมูลศาสนา และในหนังสือเกี่ยวกับตำนานอื่นๆในสมัยนั้น และคงจะได้มีผู้นำเอาคัมภีร์ทั้ง 2 นั้น เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนภาคนี้ด้วย พร้อมกับนำเอาคัมภีร์วิสุทธิโคตยเข้ามา และคงจะได้มีท่านผู้รู้ผู้ใดคนหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นปราชญ์ไทยซึ่งฝ่ายเหนือตั้งชื่อทรงสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ลองเอามาแต่งเป็นภาษาไทยดู เมื่อคนทั้งหลายเห็นว่า เข้ากับภาษาไทยได้ไพเราะเหมาะกับรสนิยมของไทยดี จึงต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาแรก ได้มีนักปราชญ์ไทยทางใต้นำเอามาแปลและแต่งภาษาไทย พร้อมทั้งให้ตัวอย่างเข้าใจด้วย จึงนิยมกันแพร่หลายสืบมา

โดยเฉพาะหนังสือกาพย์สารวิลาสินีนั้น ปรากฏว่าได้เป็นที่รู้จักกันดีแล้วในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะมีอ้างอิงถึงหลายแห่งในหนังสือจินตมานฉิมของพระโหราธิบดี แสดงว่าได้มีมากอนรัชสมัยของพระมหาราชเจ้าพระองค์นั้นมานานแล้ว และที่มีผู้แปลและแต่งให้ตัวอย่างไว้เป็นภาษาไทยนั้น ก็เข้าใจว่ามีมากอนรัชสมัยนั้นนานเหมือนกัน บางทีจะแต่งขึ้นในยุคแรกของกรุงศรีอยุธยา เพราะภาษาและถ้อยคำที่ใช้มีหลายแห่งที่เก่าถึงยุคนั้น ทั้งแสดงว่าผู้แต่งและแปลกาพย์เป็นภาษาไทยนั้น ยังรู้จักดีกว่าผู้แต่งกาพย์สารวิลาสินีภาษาบาลี ชื่อใด คือกล่าวไว้ว่า

"ข้าชีสารพุทธิสำเนา ไฉนสรวิศเภา ที่กาพย์จารย"

คือผู้แต่งกาพย์สารวิลาสินีฉบับบาลีนั้น ท่านมีชื่อว่า "สารพุทธิม" ปรากฏในคัมภีร์กาพย์สารวิลาสินีฉบับโบราณ มีคำลงท้ายว่า

"อิติ สารพุทธิมาคิ นามเน วจิตกาพย์สารวิลาสินียา อุตถวณณา สมตฺวา"

และเข้าใจว่าเป็นพระภิกษุสงฆ์

ชนิดและลักษณะของภาพย

พระยาอุปกิตศิลปสาร⁵⁷ ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลักภาษาไทยว่า ภาพยที่เป็นสามัญมี 3 ประเภท คือ ภาพยानी ภาพยฉิมัง ภาพยสุรางคนางค์ ครั้งโบราณหนังสืออ่านเล่นก็ตี หนังสือสอนอ่านก็ตี แม้จนหนังสือตำราบางอย่าง มักแต่งเป็นภาพย 3 ประเภทนี้สลับกันแทนคำกลอนในสมัยนี้ ภาพยเหล่านี้คงเป็นคำกานท์ดั้งเดิมของไทยเราอย่างเดียวกับโคลงและร่าย ซึ่งอาจารย์ทางบาลีรวบรวมมาแต่งเป็นภาษาบาลี เรียกว่า คัมภีร์ภาพย จึงเรียกว่า ภาพย คำภาษาบาลี.....และภาพย 3 ประเภทนี้ ยังจำแนกเป็นประเภทย่อยละหลายชนิด โดยกำหนดวรรคและคำต่างๆกัน และเรียกชื่อต่างๆกันด้วย ครั้นต่อมาได้เอาฉันทลักษณ์ของบาลีมาแต่งเป็นทำนองภาพยเข้าอีก แต่มีคตินิยมครุฑหูเครงครีตอย่างบาลีนัก ดังนั้นภาพย 3 ประเภทนี้จึงแต่งปนเปกกับฉันทก็ได้

อนันต์ และเนาวรัตน์ อวมศาสตร์⁵⁸ ได้ให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่า ภาพยเป็นคำประพันธ์ที่แต่งง่าย เพราะมีบทบังคับไม่มาก คือกำหนดจำนวนคำและสัมผัสเท่านั้น ภาพยมีลักษณะเหมือนฉันทแต่มีไฉนบังคับคำครุฑหูเครงครีตจึงนิยมนำไปแต่งกับฉันท บางท่านรวมเข้าเป็นคำประพันธ์ประเภทฉันทไปด้วย ภาพยมีลักษณะเด่นเป็นของตัวเอง แบ่งออกเป็น 7 ชนิด ดังนี้ 1.ภาพยानी 2.ภาพยฉิมัง 3.ภาพยสุรางคนางค์ 4.ภาพยเหเรือ 5.ภาพยห่อโคลง 6.ภาพยขับไม้ 7.ภาพยล่านำ

ลักษณะความไพเราะของภาพย ภาพยเป็นคำประพันธ์ที่แต่งง่ายก็จริง แต่จะแต่งให้มีความไพเราะนั้นยาก จะเห็นได้จากวรรณคดีประเภทภาพยมีน้อยกว่าคำประพันธ์ประเภทอื่นๆ ภาพยที่ได้รับความนิยมยกย่องว่าไพเราะก็มี ภาพยเหเรือ และภาพยห่อโคลงของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์, ภาพยพระไชยสุริยาของสุนทรภู่, บทพากย์รามเกียรติ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น

⁵⁷ พระยาอุปกิตศิลปสาร, "คำภาพย," หลักภาษาไทย (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 430.

⁵⁸ อนันต์ และเนาวรัตน์ อวมศาสตร์, หลักภาษาไทย ป.กศ. (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2517), 3, หน้า 40.

ภาพที่นิยมมีความไพเราะ ควรมีลักษณะดังนี้

1. แต่งถูกต้องตามลักษณะบังคับของภาพชนิดนั้น
2. มีสัมผัสในทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร โดยไม่ทำให้เสียความหมาย
3. มีใจความดี คำเน้นเรื่องเป็นระเบียบ ไม่สับสนวุ่นวาย เรียงลำดับเรื่องราวก่อนหลังอย่างเหมาะสม เข้าใจง่าย เช่น ภาพยี่เหวเรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เริ่มต้นด้วย ชมกระบวนเรือในยามเช้า พอสายชมปลา เวลาบ่ายชมไม้ ไกลค่ำชมนก และกลางคืนเป็นบทเห่ จบลงด้วยบทคร่ำครวญ
4. ส่วนนวนโวหารดี มีการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย ให้บังเกิดอารมณ์และภาพพจน์ตามต้องการ การเปรียบเทียบมีความหมายลึกซึ้งกินใจกินความทุกบททุกตอน เช่น ภาพยี่นางลอย ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กำชัย ทองหล่อ⁵⁹ อธิบายเพิ่มเติมว่า ภาพยี่มีลักษณะบังคับกับกลอนธรรมชาติคือ

1. วางคณะ พยางค์ และสัมผัสคล้ายฉันท
2. ใช้แต่งปนฉันทได้ และคงเรียกว่า "คำฉันท" เหมือนกัน

ภาพที่นิยมใช้อยู่ในภาษาไทยมี 5 ชนิด คือ 1. ภาพยี่ยานี 2. ภาพยี่ฉมัง 3. ภาพยี่สุรางคนางค์ 4. ภาพยี่ห่อโคลง 5. ภาพยี่ขมิ้นหรือโคลง

ในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะภาพยี่แต่ละชนิดรวม 7 ชนิดพอสังเขป เป็นลำดับ คือ 1. ภาพยี่ยานี 2. ภาพยี่ฉมัง 3. ภาพยี่สุรางคนางค์ 4. ภาพยี่เหวเรือ 5. ภาพยี่ห่อโคลง 6. ภาพยี่ขมิ้นหรือ ภาพยี่ขมิ้นหรือโคลง 7. ภาพยี่ล่านำ ดังต่อไปนี้...

⁵⁹กำชัย ทองหล่อ, เรื่องเดิม, หน้า 607.

ลักษณะภาพยานี

ภาพยานีมีชื่อเรียกได้หลายอย่าง ภาพยานีม้าง, ภาพยานีลำน้าข้าง, ภาพ 11 บ้าง เหตุที่เรียกภาพยานีนั้นเข้าใจว่าเป็นภาพที่แปลงมาจากคำฉันท์บาลีใน "รัตนสูตร" ซึ่งขึ้นต้นด้วยคำว่า "ยานี" จึงเรียกชื่อตามคำขึ้นต้นนั้น ดังคำบาลีต่อไปนี้

"ยานีธ ภูตานี สมากทานิ ภูมมานิวา ยานิว อนุทลิวเช

สพเพว ภูตา สุมนา ภวนุฑ อโถปิ สฎกรจ สุนนุฑ ภาสิติ าลา"

ถ้าเขียนแยกวรรคตอน ตามแบบของไทยเรา จะเป็นดังนี้

ยานีธ ภูตา-	นิ สมากทานิ
ภูมมานิวา ยา-	นิว อนุทลิวเช
สพเพว ภูตา-	สุมนา ภวนุฑ
อโถปิ สฎกร-	จ สุนนุฑ ภาสิติ 60

แผนผัง⁶¹

⁶⁰ ก้ำชัย ทองหล่อ, เรื่องเดิม, หน้า 609-610.

⁶¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 431.

ตัวอย่าง

วีรวีจันทร์แจ่มฟ้า	เหมือนพักทรานานวลผจง
สูงสวยรววยรูปทรง	สงสีเจ้าเท่าสีจันทร์
เอาอรอนรอนองค์	โฉมองค์ทรงสาวสวรรค์
หาไหนไม่เทียบทัน	ขวัญเนตรพินนารัก
สวยสุดทุกจีบจีน	เจ้ามีศีลพื้ศักดิ์
ทั้งวังเขาซึ้งนัก	แต่พี่รักเจ้าคนเดียว

(บทเหครวญ ของ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร)⁶²

ลักษณะคณะ

บทหนึ่งมี 4 วรรค แบ่งเป็น 2 บาท คือบาทเอกและบาทโท บาทหนึ่งมี 2 วรรค
วรรคแรกมี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวม 11 คำ

ลักษณะสัมผัส

ส่งสัมผัสกันแห่งเดียว คือคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3
ถ้าแต่งหลายบท คำสุดท้ายของบทแรกต้องส่งสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ในบทต่อไปด้วย แต่
เวลาแต่งจริงๆ กวีมักเพิ่มสัมผัสเข้าไปอีก 2 แห่ง คือคำสุดท้ายของวรรคแรก ส่งสัมผัสกับคำที่ 1
หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคที่ 2 สัมผัสครั้งนี้ใช้กันมาก จนกลายเป็นข้อบังคับโดยปริยายแล้ว อีกแห่ง
หนึ่งคือคำสุดท้ายวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสมายังคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ในวรรคที่ 4 แต่สัมผัสตรงนี้มีได้
ถือเครงครัดนัก จะมีหรือไม่ก็ได้

ความนิยมในการแต่ง

เนื่องจากกาพย์ยานีเป็นคำประพันธ์ที่มีลีลาไพเราะอ่อนหวานชนิดหนึ่ง กวีจึงนิยมนำ

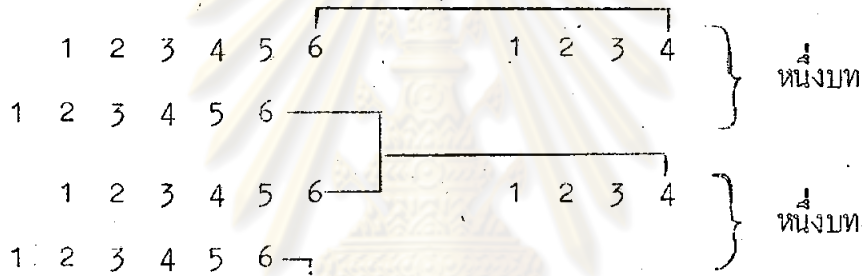
⁶²เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, "บทเห่สังวาส และ เหครวญ," พระประวัติ และพระนิพนธ์

ไปแต่งเป็นบทพรรณนาความต่างๆ เป็นบทเห่กล่อม และบทพากย์โขน ฯลฯ นอกจากนี้ยังนิยมนำไปแต่งสลักับโคลงสี่สุภาพ กลายเป็นคำประพันธ์ประเภทใหม่ขึ้นมา ได้แก่ กาพย์เห่เรือ, กาพย์ห่อโคลง และกาพย์ขับไม้ เป็นต้น ⁶³

ลักษณะกาพย์ฉมัง

กาพย์นี้เรียกชื่อว่า "ฉมัง" ก็มี บางทีก็เขียนเลขหมายไว้ข้างหน้าว่า "16" เท่านั้น ก็มี เพราะกาพย์นี้บทหนึ่งมี 16 คำ

แผนผัง

ตัวอย่าง

ชมพร รณคณาโจษจล มฤคาอนนต์
 อเนกมฤคิ์เคียง
 พยัคฆาพยัคฆีรายเรียง ชมคูหนูเมียง
 ก็ค้อมกระพุ่มครีมีคราง ⁶⁴

⁶³ ฉันทน์ และ เนาวรัตน์ อ่วมศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 41.

⁶⁴ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 433-434.

ลักษณะคณะ⁶⁵

กาพย์ฉันทหนึ่งมี 16 คำ แบ่งเป็น 3 วรรค วรรคที่ 1 และ วรรคที่ 3 มีคำเท่ากันคือ 6 คำ ส่วนวรรคที่ 2 มี 4 คำ

ลักษณะสัมผัส

ส่งสัมผัสกันแห่งเดียว คือคำสุดท้ายของวรรคแรกกับคำสุดท้ายวรรคที่ 2 ถ้าแต่งบทต่อไป ให้คำสุดท้ายบทแรก ไต่แก้คำสุดท้ายวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสกับคำสุดท้ายวรรคแรกในบทต่อไป แต่ในเวลาแต่งก็มักเพิ่มสัมผัสในทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษรภายในแต่ละวรรคชั้นอีก เพื่อความไพเราะยิ่งขึ้น

ความนิยมในการแต่ง

นิยมแต่งตามลำพังบ้าง เช่นบทไหว้ครู บทสวดต่างๆ บทพากย์โขน และแต่งนิทาน เป็นต้น แต่ส่วนมากก็แต่งฉันทนิยมแต่งสลับกับฉันท โยชใช้เป็นบทบรรยายความ หรือร่ายรำเรื่องราวให้รวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะว่า กาพย์ฉันทมีลักษณะคล้ายกับฉันทและแต่งได้ง่าย ทำให้การดำเนินเรื่องรวดเร็วยิ่งขึ้น อนึ่งการแต่งกาพย์ฉันทนั้น ⁶⁶นิยมเล่นอักษรและล้ออักษรมากกว่าคำกาพย์ชนิดอื่น

กาพย์ฉันทที่ใช้เป็นพิเศษ

ดูไม่แปลกไปจากกาพย์ฉันทธรรมดา เป็นแต่นิยมแต่งกาพย์ฉันทนี้เป็นกลบท ชื่อว่า กลบทนาคบริพันธ์ชุกชุม เรียกว่า ฉันทนาคบริพันธ์ หรือ นาคบริพันธ์ 16 คือใช้สัมผัสผูกพันกันอย่างงูกลืนหาง ไต่แก้ไขสัมผัสอักษร 2 คำท้ายวรรค เกี่ยวพันกันกับ 2 คำที่ขึ้นต้นวรรคต่อไป

⁶⁵อนันต์ และ เนาวรัตน์ อามาศาสตร์, เรื่องเกิม, หน้า 42.

⁶⁶กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสืออ้างอิงวิชาภาษาไทย หลักภาษาไทย ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย (พระนคร:คุรุสภา, 2515), หน้า 275.

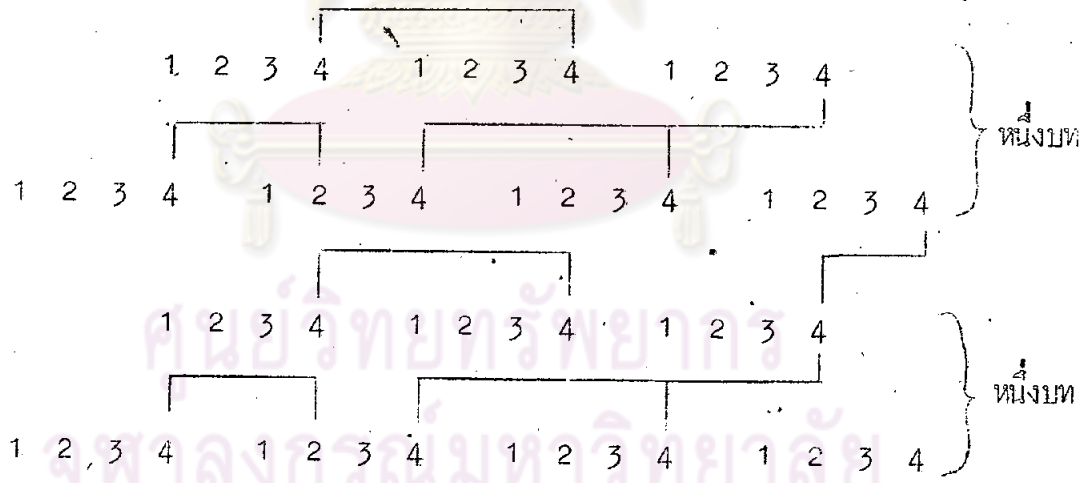
ทั้งตัวอย่างต่อไปนี้

ปางพระศาสดาจอมไตร	เสด็จประภีษฐานใน
กุศิมิ่งแมนสวรรคต	
แมนสวัศกัสมบัติอนันต์	อเนกแจจล
พิพิธโกโคศุรย์	
โกโคศุรย์ยามากมูน	มากมายเพิ่มพูน
อนันต์เนื่องบริวาร ⁶⁷	

ลักษณะภาพสุรางคนางค์

ภาพสุรางคนางค์บางทีก็ใช้ว่า "สุรางคนา" แต่ก็แปลว่านางฟ้าด้วยกันทั้ง 2 อย่าง บางทีก็ใช้ว่า "ภาพย์ 28" เพราะภาพยนต์หนึ่งมี 28 คำ ⁶⁸

แผนผัง

⁶⁷ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเคิม, หน้า 439-440.

⁶⁸ เรื่องเคิม, หน้า 435.

ตัวอย่าง

พระชวนนวลนอน เชิญใจไม้ออน เหมือนหมอนแหม่นา
 ภูธรสอนมนต์ ไพบ่ภาวนา เย็นค้ำว่าว่า กั้นป่าภัยพาล
 วันนั้นจันทร์ มีคารากร เป็นบริวาร
 เห็นสิ้นคืนฟ้า ในป่าท่าธาร มาลคี่ลีบาน ไบ่ก้านอรชร
 เป็นฉ้าน้ำฟ้า ชื่นชะผกา วายุพาขจร
 สสารพันจันอิน รื่นกลิ่นเกสร แคนค้อคดอรอน ว้าวอนเวียนระวัน
 จันทร์ากลาเคลื่อน กระจวนไฟโรโก่เถื่อน เตือนเพื่อนชานขัน
 ปู่เจ้าเขาเขิน กู่เกริ่นหากัน สิ้นธุพลัน ครันครันทวนไหว
 าลา (มุลบทบรพกิจ)

ลักษณะคณะ

กำหนดเรียงคำเข้าสัมผัส เขียนบทละ 7 วรรค วรรคละ 4 คำ รวมบทหนึ่ง 28 คำ

ลักษณะสัมผัส

มีกำหนดดังนี้ คำที่ 4 วรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 4 วรรค 2 คำที่ 4 วรรค 3 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 4 วรรค 5 และคำที่ 4 วรรค 4 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 2 วรรค 5 และคำที่ 4 วรรค 5 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 4 วรรค 6 และถ้าแต่งต่อไปหลายบท คำที่ 4 วรรค 7 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 4 วรรค 3 ในบทต่อไป เป็นสัมผัสเชื่อมระหว่างบท เป็นไปโดยนัยนี้จนกว่าจะยุติลง ⁶⁹

ความนิยมในการแต่ง

ไม่นิยมแต่งตามลำพัง กวีนิพนธ์นำไปแต่งสลับกับฉันท และใช้เป็นตอนบรรยายความเล่าเรื่อง หรือ แถลงการณ์เพื่อรวบรัดเนื้อเรื่องให้รวดเร็วยิ่งขึ้น ⁷⁰

⁶⁹ กรมวิจิตรการ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 276.

⁷⁰ อนันต์ และ เนาวรัตน์ อวมศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 149.

ลักษณะภาพเหวเรือ

เปลื้อง ๗ นคร⁷¹ ได้อธิบายไว้ในเรื่องประวัติวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายไว้ว่าดังนี้...ภาพเหวเรือเป็นภาพสำหรับมีพายขับเหวในกระบวนเรือเสด็จ ทั้งเสด็จไปในงานพระราชพิธีหรือประพาส การขับร้องในเวลาพายเรือขึ้นเหวจะมีอยู่ทุกชาติทุกภาษา ค่ายเป็นเครื่องเพื่อกเล่น ผอแรง และทำให้เกิดจังหวะในการพายพร้อมๆกัน

การเหวเรือของเราอาจได้แบบแผนมาจากอินเดีย วรรณกรรมเกี่ยวกับการเหวเรือเท่าที่ยังมีอยู่ถึงบัดนี้ ภาพเหวเรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ นับเป็นภาพเหวเรือเรื่องแรก การเหวเรือคิมน่าจะให้เป็นพิธี เช่นการเหวเรือในอินเดียนั้น เป็นคำขับบูชาพระรามพระลักษมณ์ เหตุที่เรายังมีคิมน้อยอยู่บัดนี้ เป็นเพียงบทที่ใช้ขับร้องเล่น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับบูชาหรือพิธีการอย่างใด เนื้อเรื่องมักเป็นบทชม ชมเรือ ชมปลา ชมนก ชมไม้ ตลอดจนถึงชมอาหารของกิน ที่เป็นเรื่องเห็นมีแต่เหวเรืองากี้ ซึ่งคัดลอกเรื่องตอนหนึ่ง ในนิทานเรื่องงากี้มาแต่งเป็นบทเหว

ลักษณะการแต่งภาพเหวเรือ⁷²

เริ่มต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 โคลง แล้วแต่งภาพยานี้กำกับ จะแต่งสักกี่บทก็ได้ไม่มีกำหนด ถ้าขึ้นข้อความใหม่ก็แต่งโคลงสี่สุภาพอีก แล้วแต่งภาพกำกับไปตามนัยแห่งความในโคลงนั้น

กุหลาบ มัลลิกะมาส⁷³ ได้อธิบายการแต่งภาพเหวเรือไว้ในหนังสือวรรณกรรมไทยตั้งแต่ก่อน...ภาพเหวเรือขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท แล้วขยายความละเอียดต่อไปเป็นภาพยานี้

⁷¹ เปลื้อง ๗ นคร, "ประวัติวรรณคดี สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย," ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2515), 7, หน้า 167.

⁷² กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเหว, หน้า 280.

⁷³ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518), หน้า 107.

ไม่จำกัดบท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(โคลงสี่สุภาพ)	พิศพร ธรปลาวายเคลา	คลึงกัน
	ถวิลสุคาควง จันทร	แจ่มหน้า
	มัสยายอมพัวพัน	พิสวาท
	ควรวนพรากน้องช้า	ชวคเคลาคลึงสม

(กาพย์ยานี ไม่จำกัดบท)

พิศพรธรปลาวายเคลา	คิดถึง เจ้าศรีอารมณ
มัสยายังรู้ชม	สมส่าใจไม่พามา
นวลจันทร์ เป็นนวลจริง	เจ้านวลพริ้งยิ่งนวลปลา
คางเบือน เบือนหน้ามา	ไม่งามเท่าเจ้าเบือนชาย
เพียนทองงามคังทอง	ไม่เหมือนน้องหมตากพราย
กระแหแหทางชาย	คลึงสายสวาทคลากจากสม
แกมช้าช้าใครต้อง	อันแกมน้องช้าเพราะชม
ปลาทุกทุกชอกศกรม	ไม่เหมือนพี่ที่เศร้าใจ

ฯลฯ

ลักษณะกาพย์ห่อโคลง

กำชัย ทองหล่อ⁷⁴ ใ้กอธิบายลักษณะของกาพย์ห่อโคลง ไว้ในหนังสือหลักภาษาไทย ดังต่อไปนี้.... กาพย์ห่อโคลง เป็นชื่อของบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยใช้กาพย์ยานีสลับกับ โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานีกับโคลงสี่สุภาพนั้นจะต้องมีเนื้อความอย่างเดียวกัน คือในวรรคหนึ่งของกาพย์ยานีก็มาบทหนึ่งของโคลงสี่สุภาพ บรรยายข้อความอย่างเดียวกัน หรือบางทีก็ให้คำต้นวรรคของกาพย์กับคำต้นบาทของโคลงเป็นคำเหมือนกัน ส่วนบัญญัติหรือกฎข้อบังคับต่างๆ เหมือนกับกฎของกาพย์ยานีและโคลงสี่สุภาพทั้งสิ้น ลักษณะการแต่งกาพย์ห่อโคลง แบ่งออกได้เป็น 3 ชนิด คือ

⁷⁴กำชัย ทองหล่อ, เรื่องเดิม, หน้า 615-616.

1. แต่งกาพย์ยานี 1 บทแล้วแต่งโคลงสี่สุภาพซึ่งมีเนื้อความเช่นเดียวกับกาพย์ยานี

1 บทสลับกันไป เป็นเชิงประภทมีปากหรือส่วนน้อยอย่างแต่งโคลงกระทู้ หรือกลอนกลบท ดังตัวอย่าง

กาพย์-	งามพัทธรเพียงจันทร์เพ็ญ จันทร์ดวงส่องแสงพราย	พัทธรมอง เคนคัง เคือนฉาย ดวงน้อยกว่าทนายาวลาง
โคลง-	งามพัทธรผูกดวงเพียง พัทธรมองคังเคือนเห็น จันทร์ดวงส่องแสงเย็น มองบป่านพัทธรแก้ว	จันทร์เพ็ญ มองแมว พรายพร่าง ก้องหล้าเลื่อนจันทร์

2. เหมือนชนิดที่ 1 แต่กลับกันคือเอาโคลงไว้หน้า เอากาพย์ไว้หลังเรียงสลับกันไป

3. แต่งโคลงบทหนึ่ง แล้วแต่งกาพย์พรรณนาข้อความยาวยักจนสุดกระแสน้ำตามจู่ใจ

จะแต่งกาพย์ยาวสักกี่บทก็ได้ แต่ต้องให้บทนั้นมีเนื้อความเช่นเดียวกับโคลง ส่วนบทต่อๆไปจะขยาย
รำพันให้พิสดารอย่างไรก็ได้ ชนิดที่ 3 นี้มักนิยมแต่งเป็นบทเหเรือ เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า
"กาพย์เหเรือ" นั้นเอง ตัวอย่างเช่น

โคลง-	เรือยন্ত্রยันคลื่นครัน คลื่นกระหังผางโผ เรือแจวกกแจวโกง เรียมนิกพานุชคล้าย	เรือโคลง แผนผาย โกงวาค เคลือนคล้อยลอยเรือ
กาพย์-	เรือยন্ত্রยันคลื่นครัน เรือแจวกกแจวโกง เรือพายพายแผนหน้า สำนัมนเรือเกลือ เรือจ้างแจวจำพรวก เหมือนพืกับแก้วตา	กระทบลคลื่นกระโคคโหยง นิกพาน้องล่องลอยเรือ ชายแฉงกวาพริกมะเขือ เรือขายเนื้อหมูฉักปลา แล่นไลกวาคตามกันมา ไลกวาคกันวันสงกรานต์

ลักษณะภาพขี้ไม้

ภาพขี้ไม้ เป็นภาพที่ใช้ขี้ไม้ประสานกับเพลงขอและบั้นเตาะไว้ในพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีเทกลมงค่าง กล่อมพระเศวตฉัตร เป็นต้น ลักษณะของภาพขี้ไม้นั้น คล้ายกับภาพสุรางคนางค์ และต้องมีโคลงกำกับด้วย⁷⁵

พระยาอุปกิตศิลปสาร⁷⁶ อธิบายเพิ่มเติมว่า... ภาพขี้ไม้ คำเนนกลอนอย่างสุรางคนางค์ และเพิ่มขึ้นอีก 2 วรรค วรรคละ 4 คำ รวมเป็น 36 คำ จึงเป็นสุรางคนางค์ 36 นั้นเอง ดังแผนต่อไปนี้

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
			0												
			0												
			0												
			0												
			0												
			0												
			0												
			0												
			0												

วรรคที่เพิ่มขึ้นนั้นคือ ร่องสลับทอ กับ ร่อง 3 ที่ขีดเส้นใต้ไว้ ต้องแต่งภาพขี้ไม้ 2 บท แล้วจึงแต่งโคลงขี้ไม้ทออีก 2 บท สลับกันดังนี้จนจบ แต่โคลงที่ใช้ทอภาพขี้ไม้นิยมเอก นิยมแต่โทเท่านั้น และโทคำที่ 5 บาทต้นนั้น จะใช้ลงในคำที่ 4 ก็ได้ อย่างโคลงธรรมดา และคำสั่งท้ายบทของภาพหรือโคลง ต้องรับสัมผัสกับคำที่ 5 บาทต้นของโคลงบทต่อไปด้วย

แต่ คำขี้ ทองหล่อ⁷⁷ ได้เรียก ภาพขี้ไม้ว่า ภาพขี้ไม้หอโคลง ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็คือชนิดเดียวกันนั่นเอง นอกจากนี้ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับกฎการแต่งว่า

1. ภาพขี้ไม้หอโคลงมีลักษณะคล้ายโคลง แต่ใช้ภาพพิเศษชนิดหนึ่งซึ่งคล้ายกับ

⁷⁵ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 277.

⁷⁶ พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดิม, หน้า 443.

⁷⁷ คำขี้ ทองหล่อ, เรื่องเดิม, หน้า 617-618.

โคลงสี่สุภาพแต่ไม่นิยมเอก และคำสร้อย บังคับให้มีแต่โท 4 ตำแหน่งเท่านั้น

ภาพยัมไม้ทอโคลงนี้ สำหรับใช้ขับประสานเสียงคู่กับเพลงซอหรือบัณเฑาะว์ในพระราชพิธีสมโภชชั้นสูง เช่นสมโภชพระมหาเศวตฉัตร และสมโภชเจ้าฟ้า เป็นต้น

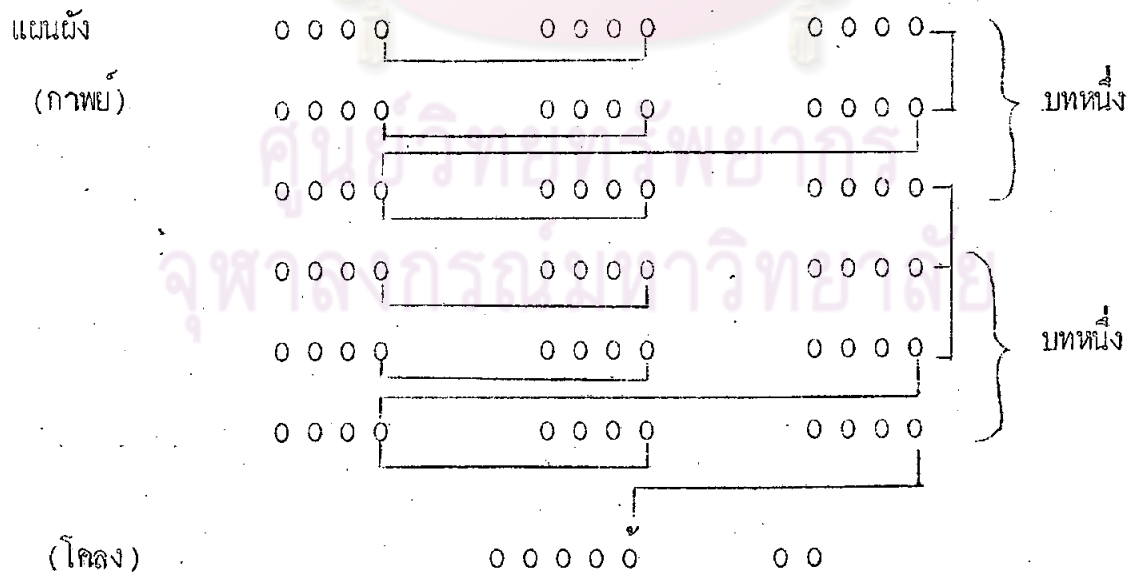
2. ภาพยัมบทหนึ่งมี 9 กลอนหรือ 9 วรรค วรรคหนึ่งมี 4 คำ รวมเป็น 36 คำต่อหนึ่งบท ถ้าแต่งความลำพังแต่ภาพยัมอย่างเดียวจะเรียกว่า "ภาพยัมสุรางคนางค์ 36" ก็ได้

3. ทั้งภาพยัมและโคลงจะต้องแต่งตอนละ 2 บทคู่กันเสมอ

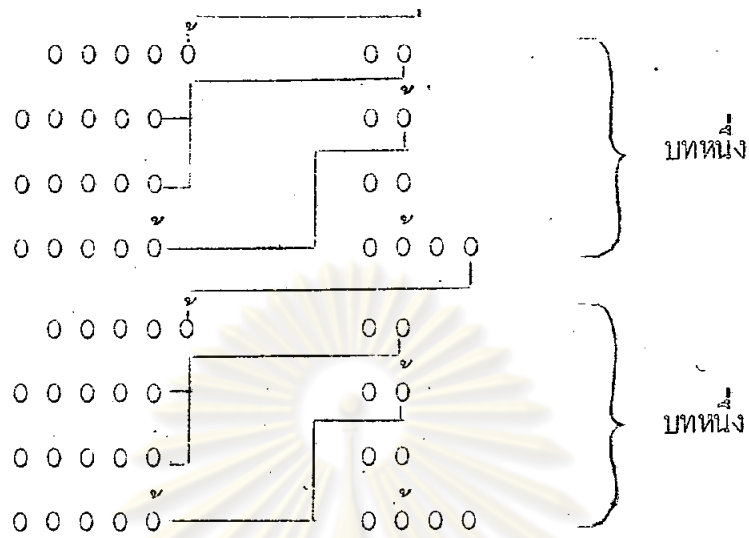
4. คำสุดท้ายของภาพยัมบทแรก ต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายวรรคที่ 3 ของภาพยัมบทที่ 2 และคำสุดท้ายของโคลงบทที่ 1 ก็ต้องสัมผัสกับคำที่ 5 ภายหลังแรกของโคลงบทที่ 2 ด้วย สัมผัสอื่น ๆ นอกจากนี้อีกดูความแผน

5. คำสุดท้ายในวรรคที่ 1, 2, 4 และ 5 ของภาพยัมนิยมใช้คำตาย คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 นิยมใช้เสียงจัตวา คำสุดท้ายของวรรคอื่นนอกจากที่กล่าวนี้ นิยมเสียงสามัญ ทั้งนี้ใช้เป็นการบังคับ

6. โคลงยัมไม้ ไม่นิยมเอก นิยมแต่โท 4 ตำแหน่งเท่านั้น และตำแหน่งโทในบาทแรกของบทที่ 1 เลื่อนมาไว้ในคำที่ 4 ก็ได้

(โคลง)

ตัวอย่าง

บรรดากษัตริย์ ผู้ผ่านสมบัติ ปกครองกรุงศรี
 ล้วนแต่ทรงคุณ พระทัยมมัญญา บำเพ็ญกรณีย์
 ก่อสร้างทางคี่ สมานไมตรี ในหมู่ประชา
 หวยราษฎร์รัก สวามิภักดิ์ รื่นรมย์हरษา
 ถวายชีวี ฌเกิดไฟรี เบียดเบียนมีทา
 รักพระราชา คุจคังบิคา บังเกิดเกล้าทน
 อาทอิธิราชล้น เลอกษัตริย์
 เบญจมราชครองรัฐ รุ่งเรือง
 สมบูรณ์พูนสมบัติ บานจิต
 ปลัดทุกขหวยราษฎร์ เปลือง วิบัติสันสมสมัย
 น้าวจิตทางเทศให้ นับถือ
 พระเกียรติประกาศระบือ โลกชรวง
 พระคุณคูเมืองคือ ทรายประทับ
 หวยราษฎร์ขาดพระทอง โศกเศร้ากันแสง

ลักษณะภาพขี้ไม้ของเกา

การแต่งภาพขี้ไม้ของเกานั้น ให้ตั้งกระทู้อแล้วแต่งเป็นโคลงบทหนึ่ง แล้วนำกระทู้นั้นมาตั้งเป็นภาพในวรรคที่ 1 ภาพนั้นจะแต่งกับทักได้ เมื่อจบข้อความตอนหนึ่ง จึงตั้งโคลงกระทู้อใหม่

ท้าวบ่าง	(โคลง)	ชั้น	เกยแก้วเกาลิ่ง	เสวยสวัสค์
		ตั้ง	สุพรรณรายรัตน์	เพริศแพ้ว
		นั่ง	ในวราเศวตฉัตร	เฉลิมโลก
		เมือง	บพิตรพระแก้ว	แดนจ๊กเกษม
	(ภาพ)	ชั้นตั้งนั่งเมือง	แทนทองรองเรือง	สุขศรีปรีดิ์เปรม
		เมืองกว้างขวางหลาย	ลูกขุนมุลนาย	อยู่เย็นเป็นเกษม
		ยินดีปรีดิ์เปรม	วิโรจน์โอชเอม	ทั้งหลายถวายกร ⁷⁸

ลักษณะภาพล่านำ

ภาพล่านำเหกล้อมพระบรมม ภาพล่านำชนิดนี้ ใช้เป็นบทขับร้องเหกล้อมพระราชโอรส พระราชธิดา มีลักษณะคล้ายภาพยานี 11 แต่วรรคที่ 2 วรรคที่ 4 บางวรรคใช้คำเพียง 5 คำ และบัญญัติภาพชนิดนี้โดยเฉพาะยังไม่มีผู้เขียนกล่าวไว้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁸ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 279-280.

เทอ๑ยพระ๑ันทร๑เพ็๑ง	ค๑ปล๑ง เพล๑งวิ๑มล๑โณ๑ม
เ๑ล๑น๑ค๑ล๑ย๑ล๑ย๑โผ๑ม	ค๑นา๑ประ๑โล๑ม๑ละ๑ลา๑น๑ใจ
ท๑รง๑กล๑ค๑กุ๑หม๑ค๑เม๑ฆ	แล๑วิ๑เว๑ก๑น๑ภา๑ล๑ย
ง๑า๑ม๑เพ๑ล๑น๑เจ๑ริ๑ญ๑ใจ	จะ๑ห๑าย๑ไป๑ก๑ับ๑น๑ัย๑นา
ค๑ู๑ค๑วง๑ เ๑็๑อ๑น๑ก๑เ๑็๑น๑ล๑อย	แ๑ม๑ช๑อ๑ย๑ค๑ง๑เล๑ชา
ค๑ู๑นา๑ร๑ัก๑ลัก๑ข๑ณา	พระ๑ัน๑ทร๑ชา๑ง๑า๑ม๑จ๑ริง
ค๑วง๑เ๑็๑อ๑น๑ชา๑ง๑เ๑็๑ม๑เ๑็๑น๑พั๑ก๑ทร	น๑ร๑ลัก๑ษ๑ณ๑พระ๑อง๑ค๑์๑ห๑ู๑ง
พ๑ร๑ง๑เพ๑ริ๑ศ๑ประ๑เส๑ริ๑ฐ๑ี๑น๑ง	นา๑ประ๑ว๑ิง๑ใจ๑ เ๑๑ยา ⁷⁹

(บ๑ท๑เท๑ก๑ล๑อม๑พระ๑เจ๑า๑สุ๑ก๑เช๑อ)

ค๑ู๑น๑ย๑วิ๑ทยา๑ทร๑พั๑ยา๑กร
จ๑ุ๑พา๑ล๑ง๑กร๑ณ๑์๑มหา๑วิ๑ทยา๑ล๑ย

⁷⁹กร๑ม๑วิ๑ชา๑การ๑ กร๑ะ๑ท๑รวง๑ศ๑ึก๑ษา๑ธ๑ิ๑การ๑, เร๑็๑ง๑เ๑็๑ม, น๑า๑ 281-282.